

Türkiye’de Sendikaların Siyasal Katılım Üzerine Etkisine Dair Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Impact of the Unions on Political Participation in Turkey

Kenan ÇALIŞKAN

*Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.
caliskanknn@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0147-6196>*

Makale Başvuru Tarihi: 22.06.2022

Makale Kabul Tarihi: 23.01.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Nazlı YÜCEL BATMAZ

*Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm,
nazli_yucel@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-1950-7410>*

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Sendika,
Siyaset,
Sivil Toplum,
Siyasal Katılım,

Bu çalışmada sendikaların siyasal katılım üzerine etkisi incelenmiş ve bu ilişki örnek olaylar üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca bir baskı grubu olan sendikaların sivil toplum kuruluşları içindeki yeri ve siyaset ilişkileri değerlendirilerek bu ilişkilerin katılımcı sivil demokrasiye nasıl istikrar kazandırarak geliştireceği hakkında bilgi verilmiştir. Günümüz gelişmiş toplumlarında yönetime katılmanın oy kullanmaktan ibaret olmadığı ve sürekli devam etmesi gerektiği bir gerçektir. Bunun sağlanması için de kolektif ve örgütlü bir çabaya ihtiyaç vardır ki bu çabayı gösterecek, devleti sınırlayarak sivil alanı genişletecek olan kurumlar ise şüphesiz sivil toplum örgütleri ve sendikalardır. Çalışmada sendika siyaset ilişkileri de incelenmiş ve sendikaların çalışanların mali, sosyal haklarının yanında, geniş halk kesimlerini ilgilendiren toplumsal siyasal konularda da önemli çalışmalar yürüttüğü ve bu çalışmalar sayesinde; Türkiye’de sadece ücretli kesimin değil toplumun genelinin siyasi katılımına katkı sağladığı örnek olaylar çerçevesinde tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

Trade Union,
Politics,
Civil Society,
Political Participation,

In this study, the effect of trade unions on political participation was examined and this relationship was evaluated through case studies. In addition, the place of trade unions, which is a pressure group, in non-governmental organizations and their political relations were evaluated, and information was given about how these relations would stabilize and develop participatory civil democracy. It is a fact that in today's developed societies, participation in the administration does not only consist of voting, but is also a continuing process. In order to achieve this, a collective and organized effort is needed, and the institutions that will make this effort and expand the civil space by limiting the state are undoubtedly non-governmental organizations and especially the trade unions. In the study, union-political relations were also investigated, and it was declared that the unions carried out important studies on social and political issues that concern large sections of the public, as well as the financial and social rights of the employees. According to these studies; it has been determined, within the framework of case studies that it contributes to the political participation of not only the salaried workers, but also the general society in Turkey.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÇALIŞKAN, Kenan ve YÜCEL BATMAZ, Nazlı (2023), “Türkiye’de Sendikaların Siyasal Katılım Üzerine Etkisine Dair Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.6(1), ss.141-160, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1134519>

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de yakın siyasi dönemde temsili demokrasilerin krizi ve yönetime katılma çıkmazı çokça tartışılmaktadır. Çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin inşası için devletin ve siyasi iktidarın gücünün sınırlandırılması gerekmektedir. Günümüzde devletin gücünü sınırlandırmanın en önemli yollarından biri sivil toplumun geliştirilmesidir. Türkiye’de iktidarın alacağı kararları etkileme ve yönetime katılma konusunda sivil toplum örgütlerinin rolü yadsınamaz.

Sivil toplum kuruluşları içerisinde de sendikaların yaygın teşkilat ağı, maddi gücü, dinamik çalışan kesimi temsil etmesi gibi özellikleriyle öne çıktığı bilinmektedir. Sivil toplum örgütü ve aynı zamanda baskı grubu olan sendikalar, hem sendikal hem de toplumsal siyasal konularda çalışmalar ve eylemler yapmakta ve temsil ettiği kitlenin fikir ve taleplerini siyasi iktidara ileterek bir siyasal katılım mekanizması işlevi görmektedir. Türkiye’de katılımcı bir demokrasi anlayışının yerleşebilmesi için siyasal katılım faaliyetlerinin sadece seçim dönemlerinde değil sürekli devam etmesi gerekir. Bu nedenle sürekli nitelikte bir baskı grubu fonksiyonu yürüten ve kanunlarla güvenceye alınarak idarenin ve hükümetin resmi muhatabı kılınmış olan sendikalara önemli görev düşmektedir.

Sendikalar çalışanların haklarını geliştirmek için yetkili kurum ve kişilerle siyasi ilişkiler yürüterek alınacak kararlara temsil ettiği kitle lehine etki etmeye çalışmaktadır. Bu çabalarını toplumsal siyasal birçok konuda da sürdüren sendikalar, sadece ücretli kesimin değil halkın geniş kesiminin siyasal katılımına katkı sağlamaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi açısından “*sendika*” ve “*siyasal katılım*” kavramları ele alınarak “*sendika ve siyasal katılım ilişkisi*” hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Sendika

Sendika kavramı Latincedeki “*syndic*” kelimesinden türemiş olup, İngilizcede “*syndicate*” kavramına karşılık gelmektedir. Bu kavram Roma ve Yunan hukuk sistemlerinde bir sitenin temsiliyi sağlayan kişileri ifade etmek için kullanılmış olsa da esasen meslek birlikleri manasına gelmektedir. Sendika kelimesini ifade etmek için yaygın olarak “*Trade Union*” ve “*Labor Union*” kelimeleri de kullanılmaktadır (Demir, 2013:19).

Sendikal mücadele; çalışanların daha iyi çalışma koşulları ve hayat standartları elde edebilmesi, emeğini değerli hale getirmesi ve değerinde satabilmesi için yürütülen kolektif bir mücadele biçimi olarak ifade edilebilir. Güçlü işveren kesimi karşısında işçilerin bireysel olarak hak aramaları ve kazanımlar elde etmeleri mümkün olmadığından, emek kesiminin kolektif mücadele yürütmesi zorunludur ve çalışma hayatında kolektif mücadelenin zorunlu aracı da sendikal örgütlenmelerdir.

Koç’a (1997) göre işçi sınıfı, bir işverene işgücünü satarak aldığı ücret karşılığında yaşamını sürdüren insanların oluşturduğu toplumsal sınıftır. Sendika ise işçilerin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları örgütlenmedir (Koç, 1997:17).

Temsil ettikleri kitlenin çıkarlarını savunmak için faaliyet yürüten sendikaların ekonomik, sosyal ve siyasi işlevleri bulunmaktadır. Mesleki, ekonomik ve toplumsal amaçlara sahip olan sendika; öncelikle bir hak arama ve mesleki sorunları çözme aracı olduğu için mesleki ve ekonomik amaçlar sendikanın asli amacını oluşturmaktadır. Sendikalar üyelerinin eğitim, iş güvenliği, sağlık, konut gibi mesleki ve sosyal haklarını, çalışanların ortak çıkarlarını savunan kitle örgütleridir.

Sendikaların toplumsal, siyasi amacı ise; siyasi iradenin çalışanlarla ilgili alacağı kararları etkilemek, adil bir sosyal düzen yaratılmasını sağlamak, ülkede demokratik rejimin yerleşip sağlıklı işlemesi gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Siyasi iradenin emek kesimiyle ilgili alacağı kararlara çalışan lehine etki etmeye yönelik faaliyetler yürüten, baskı gruplarına benzer bir fonksiyon sergileyen sendikaları şekillendiren temel bilinç kolektif dayanışma bilincidir (Gökçe, 1993:69-70).

Sendikal hareketler, sendikaların örgütlü teşkilatlar olarak ortaya çıkmasından çok önce başlamıştır. Yani önce sendikal hareketler, sonra sendikalar ortaya çıkmıştır denilebilir. Günümüzde de sendikalar hareketli dinamik yapılardır. Sendikaların bir hareket olma özelliğini kaybetmemeleri gerekir. Sendikacılık, bir hareket yaratma olayıdır. Sendikacılık faaliyetleri icra edilirken de böyle yürütülmelidir. Aksi halde kendini belirli sınırlar içinde

hareketsizliğe iten bürokratik mekanizmalara dönüşürler. Sendikaların temsil gücü yüksek, siyasi iktidarın kararlarını etkileyebilen, dinamik bir baskı grubu olabilmeleri hareket yaratma kabiliyetlerini korumalarıyla mümkün olacağı düşünülmektedir (Koray, 1992:84).

2.2. Siyasal Katılım

Katılma kavramının kökeni milattan önce eski Yunan demokrasisine kadar dayanır. Doğrudan demokrasinin yaşandığı antik Yunan demokrasisinde katılma hakkı sadece Yunan vatandaşların bir bölümüne verilmiş olup; yabancılara, kadınlara, kölelere bu hak tanınmamıştır. Katılma kavramının modern anlamda ortaya çıkışı ise 17. Yüzyıl Avrupa'sında yaşanan devrimler neticesinde olmuştur (Özbudun, 1975:7).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde Katılma; *“İletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci, iştirak”*, şeklinde tanımlanmaktadır. Katılma kavramı *“bir kararın hazırlanması olgunlaştırılması alınması ve uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya bütününe o kararlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek kişilerin güçleri oranında katkıda bulunması”*, olarak da tanımlanabilir (Demir ve Acar, 1997:130).

Siyasal katılma ise Özbudun (1975) tarafından; *“vatandaşların, devlet organlarının kararlarını veya personelini etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri”* şeklinde tanımlanmaktadır. Siyasal katılmayı sadece devlet hayatı içerisindeki katılma eylemleriyle sınırlandıran Özbudun (1975), eyleme dönüşmeyen siyasal tutumların siyasal katılma olarak değerlendirilemeyeceğini, siyasal katılım tanımının içerisine hukuk dışı katılma eylemlerinin ve başarısız etkileme girişimlerinin dâhil edilemeyeceğini savunmuştur. Weiner, siyasal katılmayı sadece iradi eylemlerle sınırlı tutarken, Huntington ve Nelson irade dışı ya da çeşitli zorlamalarla yönlendirilen eylemlerin de katılma kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Özbudun, 1975:2-3).

Siyasal katılım tanımları farklı siyaset bilimciler tarafından farklı bakış açılarıyla yapılabilmektedir. Bazı siyaset bilimciler sadece hukuka uygun olan eylemleri katılma olarak kabul ederken, bazıları ise hukuk dışı siyasal eylemleri de katılma kapsamında değerlendirmektedir. Katılma eylemini, kişilerin kendi iradesiyle ve bağımsız olarak gerçekleştirmesi durumunda siyasal katılma olarak sayanların yanında, kişinin hür iradesiyle değil de başkalarının yönlendirmesiyle gerçekleştirdiği siyasal eylemleri de siyasal katılma olarak kabul eden tanımlamalar da mevcuttur.

Katılma eyleminin sağlıklı ve etkili şekilde gerçekleşebilmesi için belli koşulların var olması gerekmektedir ki bu koşullar siyasal katılmanın unsurlarını oluşturmaktadır. Siyasal katılımın unsurları; Eroğul tarafından; devletin bağımsız olması, yönetilenlerin iç ve dış saldırılardan korunarak can güvenliklerinin sağlanması, yönetilenlerin asgari ilköğretimden geçmiş olması, ülkedeki hukuki ortamın katılmaya cevaz vermesi, yönetime katılmayı meşru ve cazip sayan bir ideolojik ortamın ve uygun iletişim ağının varlığı olarak sayılmaktadır (Eroğul, 1991:45-59).

Siyasal katılma vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine hangi yollarla ve nasıl katılmaya çalışacaklarına göre adlandırılmakta ve sınıflandırılmaktadır. Kişi bir köşe yazısı yazmaktan, bir siyasi partiye üye olup aktif siyaset yapmaya kadar geniş bir yelpazede yönetime katılabilir. Siyasi katılımın en bilinen biçimi, kişilerin dünya görüşüne uyan bir partiye oy vermesidir. Bu kapsamda dar veya geniş anlamda, merkezi veya yerel anlamda, yasal veya yasa dışı, olumlu veya olumsuz, sürekli veya geçici, gönüllü veya zorunlu, bireysel veya toplu, yaygın veya sınırlı siyasal katılmadan söz edilebilir (Öz, 2010:81-88).

Vatandaşlar yukarıda bahsedildiği gibi katılma eylemini bireysel veya toplu olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirebilirler. Doğrudan yönetime katılmada ilk akla gelen yöntem oy kullanmadır. Seçimlerde aday olma, dava açma, vb. gibi eylemler de doğrudan siyasal katılma biçimlerine örnek oluşturur. Bahsedilen doğrudan katılma örneklerinin yanı sıra yönetime dolaylı yollardan katılım yöntemleri de bulunmaktadır. Yönetime dolaylı katılma yöntemlerine; dilekçe verme, anket yapma, siyasal olayları izleme, gündemi takip etme, bildiri dağıtma, ilan yapıştırma, basını kullanma, insanlarla siyasi tartışmalara girme, vb. örnek olarak verilebilir. Topluca yönetime katılmaya ise; grup ziyaretleri yapılması, mitingler, bir dilekçenin altına yüzlerce imza atılması, dava yolunun topluca kullanılması, propaganda toplantıları, grevler ve gösteri yürüyüşleri örnek gösterilebilir. Bireysel katılmanın en etkili biçimi ise siyasi partilere üye olma ve bu partilerde görev üstlenmedir. Zengin bireylerin mensubu olduğu siyasi partiye bağış yapmasının da yaygın ve etkili bir siyasal katılma biçimi olduğu belirtilmiştir (Eroğul, 1991:174-178).

Siyasal baskı işlevi gören kuruluşlar ve siyasi partiler siyasal katılımın önemli araçlarıdır. Toplumdaki tüm bireylerin devleti yönetenlere taleplerini bireysel olarak iletmesi mümkün olmayacağı için bireylerin grup içinde temsil edilmesi ve mensup olduğu grubun devlete talepleri iletmesi 20. yüzyılda zaruri bir durum haline gelmiştir. Zamanla devletlerin güçlenerek zenginleşmesi ve toplumdaki artık değeri toplayıp halkın farklı kesimlerine taksim edebilen bir duruma gelmesiyle de toplumdaki çıkar gruplarının bu artık değer taksiminden pay alabilmek için siyasi iktidara baskıları artmıştır.

2.3. Sendika ve Siyasal Katılım İlişkisi

Siyasal katılmayı halkın kendini yönetecekleri seçmesinden ibaret görmek çağdaş demokrasi anlayışına ters düşmektedir. Demokrasiyi, halkın seçimden seçime iradesini açıkladığı temsili bir sistem olarak görmek ve halkın belli sürelerde oy kullanıp sonra siyasete müdahale etmemesi, gerçek demokrasi anlayışıyla bağdaşmaz. Çünkü ileri demokrasilerde halkın yönetime katılmasının sürekli devam etmesi gereklidir (Özbudun, 1975:35).

Sivil toplum örgütü ve aynı zamanda baskı grubu olan sendikaların asli görevleri temsil ettiği kitlenin mali, sosyal ve özlük haklarının geliştirilmesi için mücadele vermek olsa da; ülkenin siyasi gündemini takip ederek toplumsal konularda siyasi iradenin vereceği kararları etkilemeye yönelik faaliyetler de yürütürler. Sendikalar bir çıkar grubudur. Fakat örgütlü ve sürekli bir baskı faaliyeti içinde olduklarından dolayı da bir baskı grubu olarak nitelendirilebilirler. Siyasi iktidarı ele geçirmeyi amaçlamadan iktidarın alacağı kararları üyelerinin çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışırlar ve bu yönüyle siyasi partilerden ayrılırlar. Bu nedenle sendikalar için en doğru sınıflandırma baskı grubu olarak değerlendirilmeleridir.

Baskı grubu olarak nitelendirilen sendikalar; siyasal iktidarı denetleme, rejimi meşrulaştırma, demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesi, demokratik temsilin sağlanması, kitlesel iletişim gibi işlevlere sahiptir. Bu yönüyle sendikalar kitlelerin taleplerini, belli konulardaki düşüncelerini siyasal iktidara iletir ve siyasal iktidarın konuyla ilgili düşüncelerini de temsil ettiği kitlelere geri bildirim olarak iletir iki yönlü bir iletişim mekanizması işlevi görür (Saybaşı,1995). Kitleler ve siyasal iktidar arasında bir köprü görevi görerek siyasal katılımı sağlar. Böylece yönetim rejiminin meşruiyetini de sağlamış olur. Sendikalar siyasal iktidarın kararlarını etkilemek için baskı gruplarının kullandığı; kulisçilik, siyasi partilerle ilişki kurma, ikna, boykot, miting ve gösteri düzenleme, grev yapma, hükümet çalışmalarını engelleme, medyayı kullanma, hukuksal yolları kullanma, sivil itaatsizlik gibi birçok yöntemi kullanmaktadır (Şahin, 2004:28-40).

Sendika siyasal katılım ilişkisinin değerlendirilmesi açısından; sendika siyaset ilişkileri ve özellikle sendikaların siyasi partilerle olan ilişkilerinin incelenmesi önemlidir. Çünkü siyasi partiler siyasal katılımın önemli bir aracıdır. Siyasi partiler de sendikalar gibi bir çıkar grubudur. Fakat sendikalara göre çok daha geniş tabanlı ve daha büyük kitlelere hitap eden örgütlerdir. Siyasi partiler, iktidara gelmeyi hedeflerler. Sendikalar, siyasi partilerle mesleki ekonomik nedenler veya ideolojik nedenlerle ilişki kurabilmektedir.

Sendika siyasi parti ilişkileri genellikle örgütlerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda yürütülen ilişkilerdir. Sendikalar siyasi partilerle; karar mekanizmalarını üyelerinin çıkarları doğrultusunda etkileyebilmek için ilişki kurarlar. İktidarda veya muhalefette olsun siyasi partileri kendi amaçlarına ulaşabilmek ve üyelerinin çıkarlarını koruyabilmek için kullanırlar. Siyasi partiler de geniş kitlelere kolayca ulaşabilmek için sendikaları önemli bir araç olarak görürler. Çünkü bir siyasi partinin emek kesiminin veya işveren kesiminin üyelerinin tamamıyla ayrı ayrı görüşerek parti politikalarını ve programını anlatması veya kitlelerin sorunlarını dinleyip öğrenmesi pratikte mümkün değildir. Bunun yerine kitlesel sivil toplum örgütlerini veya sendikaları muhatap alması çok daha kolay ve pratik bir yoldur. Bu anlamda sendikalar ve siyasi partiler arasında karşılıklı bir yardımlaşma, kazan kazan mantığıyla yürüyen bir siyasi ilişki söz konusudur.

Sendikalar siyasi partilerle mesleki ekonomik nedenler veya ideolojik nedenlerle ilişki kurabilmektedir. Mesleki ve ekonomik nedenler sendikaların çalışma hayatı ve iş ilişkileri çerçevesinde yürüttüğü toplu iş sözleşmesi ve diğer sendikal faaliyetleriyle ilgili kurduğu siyasi ilişkilerdir. Çalışma saatleri veya kıdem tazminatıyla ilgili çıkacak bir kanunu işçilerin lehine değiştirebilmek için işçi sendikalarının mecliste milletvekilleri ve siyasi partilerle görüşmeleri mesleki ve ekonomik nedenlerle ilişki kurmaya örnektir. İdeolojik nedenlerle de sendika siyasi parti ilişkileri kurulabilmektedir. Kıta Avrupa’sında Marksist ideolojinin sendikaları kapitalist ekonomiyi yıkmamanın en önemli silahı görerek sendika yönetimlerini ele geçirmesini ideolojik nedenle sendika siyasi parti ilişkilerine örnek gösterebiliriz. Sadece Marksistler değil, dinsel kurumlar da sendikalarla ilişki kurmuşlardır. Hristiyan sendikacılık konseptiyle Roma Katolik Kilisesinin güdümünde ve Papalık Bildirgeleri ışığında

Marksist sendikacılara karşıt ve alternatif olarak doktriner ve ideolojik Hristiyan sendikacılık anlayışı ideolojik nedenlerle sendikalarla ilişki kurmaya örnek teşkil etmiştir (Işıklı, 1974:220-226).

Sendikaların yürüttüğü siyasi ilişkilerin siyasal katılıma katkı sunduğu ifade edildi. Siyasal katılım; vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine hangi yollarla ve nasıl katılmaya çalışacaklarına göre adlandırılmaktadır. Kişi bir köşe yazısı yazmaktan bir siyasi partiye üye olup, aktif siyaset yapmaya kadar geniş bir yelpazede yönetime katılabilir. Katılma eylemi bireysel veya toplu olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirilebilmektedir (Öz, 2010:81-88).

Sendikalar; dava açma, seçimlerde aday olma gibi doğrudan siyasal katılma yöntemlerinin yanı sıra; dilekçe verme, anket yapma, ilan yapıştırma, bildiri dağıtma, basını kullanma, siyasal olayları izleme, gündemi takip etme, insanlarla siyasi tartışmalara girme gibi dolaylı katılma yöntemlerine ve toplu dilekçe verme, toplu dava açma, grup ziyaretleri yapılması, mitingler, propaganda toplantıları, grevler ve gösteri yürüyüşleri gibi toplu katılma yöntemlerine başvurarak yönetim mekanizmalarını etkilemeye çalışmaktadır (Eroğul, 1991:174-178).

3. Türkiye’de Sendika - Siyasal Katılım İlişkisine Dair Bir Değerlendirme

Türkiye’de sendika – siyasal katılım ilişkisinin değerlendirilmesi “*Türkiye’de sendika – siyasal katılım ilişkileri*” ve “*örnek olayların değerlendirilmesi*” başlıkları altında ayrı ayrı ele alınacaktır. Türkiye’de sendika – siyasal katılım ilişkileri konusu da kendi içerisinde “*işçi sendikaları – siyaset ilişkileri*” ile “*memur sendikaları – siyaset ilişkileri*” alt başlıklarına ayrılarak değerlendirilecektir.

3.1. Türkiye’de Sendika - Siyasal Katılım İlişkileri

Türkiye’de sendika - siyaset ilişkileri ve siyasal katılım bağlamında işçi ve memur sendikalarının ayrı ayrı siyasi ilişkileri mevcuttur. Emek kesimini temsil eden bu sendikalar geniş tabana sahip olmaları, örgütlü teşkilatları ve eylem güçleri sayesinde temsil ettikleri kitlenin çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Bu örgütlerin her birinin benimsediği siyasi ilişki modeli farklı olsa da hepsi emek kesiminin çıkarları doğrultusunda hizmet etmektedir.

Çalışmada, Türkiye’nin en fazla üyeye sahip 3 işçi konfederasyonu olan TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK, memur tarafında ise; sırasıyla en fazla üyeye sahip MEMUR-SEN, KAMU-SEN ve KESK konfederasyonlarının siyasi ilişkilerini inceleyeceğiz. Türkiye’deki sendikalar ve konfederasyonlar incelenirken büyük konfederasyonların geneli yansıttığı kabulüyle hareket edilmiş ve küçük sendikalar ihmal edilmiştir. Türkiye’de 7 kişinin bir araya gelerek sendika kurduğunu ve yüzlerce küçük sendikanın olduğunu düşünürsek, sendikaların siyasal katılım üzerine etkisini değerlendirmek için bu sendikaların tamamının siyasi faaliyetlerini incelemek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle memur tarafında MEMUR-SEN, KAMU-SEN, KESK; işçi tarafında TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ incelenmiş ve bu konfederasyonlar ile bağlı sendikaların Türkiye’de sendikal hayatla ilgili genel durumu yansıttığı varsayılmıştır. Zira memur tarafında en fazla üyeye sahip 3 konfederasyona bağlı sendikaların toplam üye sayısı, Türkiye’de sendika üyesi olan toplam memur sayısının yaklaşık %87’ine tekâmül etmektedir (ÇSGB, 2022). Ayrıca sendika siyaset ilişkisi ve sendika siyasal katılım ilişkisi incelenirken her sendikanın ayrı ayrı siyasi ilişkileri değil, konfederasyonların siyasi ilişkileri ve örnek olaylarla ilgili faaliyet ve açıklamaları değerlendirilip incelenmiştir. Çünkü makro düzeyde sendika siyaset ilişkilerini ve resmi politikayı konfederasyonlar belirlemekte ve sendikalar da bu politikalara ve belirlenen ilkelere uymaktadırlar.

3.1.1. İşçi Sendikaları - Siyaset İlişkileri

Türk çalışma hayatında bu güne kadar, iş kolu veya iş yeri bazında birçok sendika kurulmuştur. Bu sendikaların bir kısmı konfederasyon çatısı altında örgütlenirken, bazıları da hiçbir konfederasyona üye olmadan bağımsız sendikalar olarak çalışmalarını sürdürmüştür. İşçi sendikalarının siyaset ilişkileri; Türkiye’nin en büyük ve en uzun soluklu işçi sendikaları konfederasyonu olan TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK üzerinden incelenecektir.

Türkiye’de emek tabanlı kurulan ilk konfederasyon 1952 yılında kurulan Türk-İş’tir. Türkiye’nin en fazla üyeye sahip sendikalar konfederasyonu olan TÜRK-İŞ, kendi siyasi anlayışını “*Partiler Üstü Politika*” olarak adlandırmaktadır. TÜRK-İŞ tüm siyasi partilere eşit mesafede durmaya gayret etmiş, ayırım yapmadan iktidara gelen siyasi partilere karşı uzlaşmacı bir tutumla siyasetin hep içinde olmuştur. Türk siyasi tarihi boyunca TÜRK-İŞ yöneticileri farklı siyasi partilerin listelerinden milletvekili seçilerek meclise girmişlerdir.

Partiler üstü politika uygulamasına bir örnek olarak TÜRK-İŞ’in 27 Ocak 1964’de başlayan 5. Genel Kurul’unda alınan kararlar örnek gösterilebilir. TÜRK-İŞ 5. Genel Kurulunda; parti ayrımı yapmaksızın tüm milletvekillerinin işçi hakları konusundaki tutumlarının TBMM çalışmaları çerçevesinde izlenmesine ve işçilerin aleyhine tutum sergileyen milletvekillerinin tespit edilerek seçim döneminde bu milletvekillerinin tekrar parlamentoya girmemesi için siyasi çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda 9 milletvekilinin tekrar seçilmemesi için bir siyasi kampanya başlatmış ve 9 milletvekilinden sadece 3’ü 1966 Genel Seçimlerinde parlamentoya girebilmiştir (Türk-İş 2, 1995:60-65).

Kuruluş yılı itibariyle Türkiye’nin ikinci sendikalar konfederasyonu olarak Türkiye İşçi Partisinin öncülüğünde kurulan DİSK, kuruluşundan beri TİP’le yakın siyasi ilişkiler kurmuştur. Sınıf sendikacılığı temelinde yürüttüğü ideolojik doktriner sendikacılık anlayışıyla; hem kapitalist ekonomik sistem ve işveren kesimiyle, hem sendikal arenada rakibi olan TÜRK-İŞ’le, hem de işçilerin hakları için talepte bulunduğu bürokrasi ve siyasi iktidarla bir mücadele halinde olmuştur (Koray, 1992:176).

24 Şubat 1968’de yapılan DİSK 2. Genel Kurulunda devrimci örgütlerle ilişki kurma, Türkiye’nin NATO’dan ayrılması için mücadele verme, siyasi partilerin tüzük, program ve çalışmalarını takip ederek uygun görülen partileri destekleme gibi kararlar alınmış ve konfederasyonun siyasi çalışmalarına hız verilmiştir. 3. Genel Kurulda da DİSK’in amacının Türkiye’de sosyalist bir düzen kurmak olduğu açıkça belirtilmiştir (DİSK 5. ve 6. Genel Kurul Çalışma Raporları).

1977 yılında yapılan genel seçimlerde DİSK, CHP’yi destekleyeceğini resmi organlarınca karar alarak kamuoyuna duyurmuştur. DİSK sonraki dönemlerde de seçim yıllarında sol partileri, destekleyeceğini kamuoyuna açıklayarak siyasetten kopmamıştır. DİSK’in yürüttüğü; 28 Şubat sürecindeki eylemler, 2003 Irak Tezkeresi ve Savaşa Hayır Mitingleri, “Barış İçin 1 Milyon İmza”, “Sürekli Aydınlik İçin 1 Dakika Karanlık”, “Cumartesi Anneleri” eylemleri sendikal konuların dışında yürütülen ve Türkiye siyasetine etki eden faaliyetlerden bazılarıdır (Mahiroğulları, 2016:268-270).

Üye sayısı bakımından Türkiye’nin ikinci büyük işçi konfederasyonu olan HAK-İŞ’in kuruluşu; Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milli Selamet Partisinin oluşturduğu Milliyetçi Cephenin iktidarda olduğu döneme rastlamaktadır. HAK-İŞ, MSP’ye sıcak bakan sendikacılar tarafından kurulmuş ve MSP tarafından desteklenmiştir. HAK-İŞ Konfederasyonu kurucu ana tüzüğünde; manevi değerlere bağlılığı, hak ve hukuk kaidelerine uymayı temin edeceklerini, işçi - işveren kardeşliğini adil ücret sistemini kurmayı, süratli sanayileşme ve işyeri ortaklığını amaçladıklarını vurgulamıştır. 1980-1990 döneminde HAK-İŞ’in sendikacılığa bakışında bazı değişiklikler olmuştur. Bu dönemde HAK-İŞ; bir sendikanın veya ideolojinin aracı olma veya 1980 öncesinde örgütün benimsediği “*Hak nizamının tesisi için silah olma*” konumundan sendikal örgüt olmaya doğru bir değişime uğramış, darbe sonrası demokrasinin ve özgürlüklerin yeniden tesisi için sivil toplum faaliyetlerine hız vermiştir. 1 Mayıs’la ilgili de fikirleri değişen HAK-İŞ uluslararası alanda da İran, Pakistan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Bangladeş’le iyi ilişkiler kurarak Ortadoğu ve Asya Sendikal İşbirliği Uluslararası Örgütü’nü kurmak için çalışmalar yürütmüştür (Sendikacılık Ansiklopedisi 1, 1998:526).

HAK-İŞ, Türkiye’deki özelleştirme uygulamalarına verdiği tepkilerle ve ürettiği çözümlerle dikkat çekmiştir. Bunun örnekleri özellikle; Süt Endüstrisi Kurumu, Et ve Balık Kurumu, Karabük Demir Çelik Fabrikaları (KARDEMİR), İskenderun Demir Çelik Fabrikası (İSDEMİR) ve Yem Sanayii’nin özelleştirilmesi sürecinde görülmektedir. Hükümet tarafından KARDEMİR’in özelleştirilmesi kararı verilmesi üzerine HAK-İŞ’e bağlı Öz Çelik-İş Sendikası öncülüğünde yürütülen görüşmeler ve eylemler neticesinde, dönemin hükümeti tarafından KARDEMİR’in işçilere ve Karabük halkına devredilmesine kararı verilmişti. İSDEMİR’in özelleşmesi sürecinde de Öz Çelik-İş Sendikasının girişimiyle benzer bir karar verilmiş ve İSDEMİR’in ERDEMİR’e devredilmesi sağlanmıştı. HAK-İŞ’in özelleştirmeye karşı çıkmakla yetinmeyip alternatif bir model üretmek öneride bulunması kamuoyunda takdirle karşılanmıştır. Et Balık Kurumu da HAK-İŞ’e bağlı Öz Gıda-İş Sendikasının girişimiyle önce kurulan bir korporatif yapıya devredilmiş, sonrasında ise bu karar iptal edilmiştir (Hak-İş, 1995:263).

1993 yılı Ekim ayında HAK-İŞ’in de içinde bulunduğu bazı emek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek Demokrasi Platformunu oluşturmuştur. HAK-İŞ, TÜRK-İŞ, DİSK, TMMOB ve bazı sivil toplum kuruluşları Demokrasi Platformunu oluşturan sivil toplum örgütleriydi. HAK-İŞ; Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ve Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU)’ya 1997 yılı Aralık ayında üye olmuştur. Ayrıca HAK-İŞ 1997 yılından bu yana ILO çalışmalarında da resmi olarak temsil edilmektedir (Acar, 2007:98-99).

HAK-İŞ kuruluşundan bu güne birçok miting ve eylem düzenlemiştir. Bu eylemlerden bazıları; 24 Nisan 1994'de TÜRK-İŞ'le birlikte Tandoğan Meydanı'nda düzenlenen "İşsizlik ve Pahalılığı Protesto Mitingi", 6 Mart 1998'de İskenderun'da düzenlenen İsdemir'de özelleştirmeye hayır mitingi, Karabük'te 24 Şubat 1999'da yapılan özelleştirme karşıtı eylem, 6 Nisan 2002'de Ankara Tandoğan Meydanında yapılan Filistin'e destek mitingi, 19 Ocak 2003'de Ankara Sıhhiye Abdi İpekçi Parkında yapılan "Savaşa Hayır" mitingi, 1 Mart 2003'te yapılan Emek Platformu mitingi, 11 Mayıs 2003'te Ankara'da Sıhhiye Abdi İpekçi Parkında yapılan iş yasasına karşı protesto eylemidir (9. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu-1:66-69; 10. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu:113-122).

HAK-İŞ'in kuruluş yıllarında MSP ve Refah Partisi ile yakın ilişkileri olsa da 1990'lara doğru politikaları ve sendikacılık anlayışı değişmeye başlamış, TÜRK-İŞ'in de benimsediği mesleki ekonomik sendikacılık anlayışı ve partiler üstü politika anlayışına yakın politikalar yürütmeye başlamıştır. Bu değişim neticesinde örgütsel yapısı ve vizyonu daha da gelişmiş ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri de ilerlemiştir.

3.1.2. Memur Sendikaları - Siyaset İlişkileri

Memur sendikaları 90'lı yıllarla birlikte Türkiye siyasetinde önemli rol oynamaya başlamıştır. İşçi sendikaları ve siyasi partilerle ilişkiler geliştirilmiş ve birçok toplumsal olaya birlikte tepkiler verilerek kamuoyu oluşturulmuştur. Memur sendikalarının da katılımıyla emek kesimi daha da güçlenmiş, sendikaların tabanı ve hitap ettiği kitle genişlemiş, emekçilerin örgütlülüğü ve eylem gücü artmıştır. Daha önceleri devletin bizzat kendisi olarak görülen memurların emek örgütleri çatısı altında örgütlenerek bir anlamda hükümetin karşısına dikilmesi, hak mücadelesi veren işçi sendikalarının da elini güçlendirmiştir.

Memur sendikaları - siyaset ilişkileri MEMUR-SEN, KAMU-SEN ve KESK konfederasyonlarının ilişkileri üzerinden değerlendirilecektir. Türkiye'nin en fazla üyeye sahip memur sendikaları konfederasyonu olan MEMUR-SEN'in, 1. Genel Kurulu'na sunulan faaliyet raporunda, konfederasyonun amaç ve ilkeleri, "*manevi değerlere saygıyı, hak ve hukuk kaidelerine bağlılığı temin, çalışma barışını tesis etmek, adil ücret sistemini getirip alın terini değerlendirmek, çalışma imkânı ve veriminin artırılması için her türlü gayreti sarf etmek*" olarak belirtilmiştir. MEMUR-SEN ideolojik-doktriner sendikacılık anlayışını reddetmiş, mesleki ekonomik ve hizmet sendikacılığı anlayışını benimsemiştir. Siyasi partilerin vesayetinde sendikacılık anlayışını reddeden MEMUR-SEN, ilişkilerini sendikal ve siyasi talepleri çerçevesinde yürütmektedir. Tarihi boyunca sağ partilerle yakın ilişkiler kurmuş ve bazı seçim dönemlerinde siyasi tercihini açıklamıştır. MEMUR-SEN milliyetçi muhafazakâr dünya görüşüne sahip bir konfederasyon'dur ve milli görüş hareketinin MEMUR-SEN'in üzerinde önemli etkisi olmuştur. Bu doğrultuda siyaset yapan partilerle yakın ilişki içinde olunmuştur. Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Aksu'nun 3. Olağan Genel Kurul faaliyet raporuna giren; "*kamu çalışanlarının hayat kalitesini artırmayı hedefleyen, yeni fikirlere, yeni projelere açık, yeni atılımlara açık ve değerlerine bağlı bir Türkiye'ye ulaşmak istiyoruz. Günlük sorunları çözerken geleceği de şekillendirmek istiyoruz*", sözleri Memur-Sen'in siyaset anlayışına ışık tutmaktadır (Memur-Sen, 2007:5).

Manevi değerlere saygı ve sivil demokrasinin gelişmesi konusuna gösterdiği hassasiyet yapılan eylemlerde de ortaya çıkmaktadır. 28 Şubat döneminde getirilen yasakların kaldırılması, başörtüsü yasağının kaldırılması, imam hatip okullarının orta bölümünün yeniden açılması, üniversite sınavına girişlerde yaşanan katsayı sorunundan dolayı mağduriyet yaşayan kesimin sesinin duyurulması, DGM'lerin kaldırılması, yargının tam bağımsız hale getirilmesi, şeffaf ve adil bir yargılama sisteminin oluşturulması, basın ve sivil toplum kuruluşlarının özgür olması, sivil demokrasinin geliştirilmesi, işkence ve kötü muamelelerin ortadan kaldırılması, askeri darbelerin tekrar yaşanmaması, Filistin'de, Mynmar'da, Doğu Türkistan'da, Bosnahersek'de ve İslam coğrafyasında kötü muamele gören Müslüman halkların sesinin duyurulması için birçok eylem, miting, gösteri, basın açıklaması ve projeler yapmıştır (Yıldırım, 2019b).

Sendikacılığı aynı zamanda siyasi bir hareket olarak da gören MEMUR-SEN, sendikacılığı toplu sözleşme masasındaki zam pazarlığından ibaret görmeyip, halkın önem verdiği toplumsal meselelerde bir sivil toplum örgütü olarak gösterilecek duruşun da sendikal konular kadar önemli olduğunu düşünmektedir. Memur-Sen kendi sendikacılık anlayışını yapıcı, inşacı ve ihyacı olarak görmekte ve modern dünyadaki gelişmelere kayıtsız kalmadan yerli bir duruş sergilediklerini vurgulamaktadır. Kuruluşundan bu yana Türkiye'de bürokratik oligarşinin varlığından sıkça bahseden MEMUR-SEN, daha özgür yarımlar için bu düzenin değişmesi ve gerçek sivil toplum örgütleri tarafından bu gücün dengelenmesi gerektiğini ve demokrasinin gelişmediği toplumlarda hak mücadelesinin de yapılamayacağını sıkça vurgulamaktadır. MEMUR-SEN gösterdiği bu sendikal duruşu ve yürütülen hareketi Erdemliler Hareketi olarak da nitelendirmiştir (Memur-Sen, 2009).

MEMUR-SEN kuruluşundan bugüne birçok eylem gerçekleştirmiştir. 2019 yılında 5. Dönem Toplu Sözleşme sürecinin tıkanması üzerine önemli eylemler yapılmıştır. Bu eylemler; 81 İlde düzenlenen “*Emeğe Saygı Adalete Davet Eylemleri*”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Önünde yapılan “*Cüzdân Atma Eylemi*”, İş Bırakma Eylemi ve basın açıklamaları şeklinde olmuştur. 2021 yılı 6. Dönem Toplu Sözleşme sürecinde de 15.000 kişilik Tarihi Tandoğan Mitingi düzenlenmiştir. Bu miting memur sendikalarının talep eksenli olarak yaptığı en geniş katılımlı kitlesel mitinglerden biri olması hasebiyle önemlidir. Başörtüsü yasağıyla ilgili kuruluşundan yasağın kaldırılmasına kadar birçok eylem yapılmıştır. Son olarak 2013 yılında Türkiye genelinde başlattığı “*Özgürlük İçin 10 Milyon İmza*” kampanyasında bir ay içinde 81 il ve yüzlerce ilçede kurulan stantlar ile 12 Milyon 300 Bin imza toplanarak MEMUR-SEN Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu ve beraberindeki heyet tarafından Başbakanlığa teslim edilmiştir (Yıldırım, 2019:6-17).

Memur-Sen’in vesayeti ortadan kaldıracak sivil bir anayasa talebini ifade eden eylemleri dikkat çekmektedir. 2009 yılında 1. TBMM önünde yapılan “*Millî İrade ve Hukuk’a saygı açıklaması*” ve Türkiye Anayasa Platformu’nun 1. Meclis önündeki manifestosu bu eylemlerdendir. Memur-Sen’in sendikal konularla ilgili yaptığı önemli eylemlerden bazıları şunlardır; 1998 Sefalet Zamlarını Protesto Mitingleri, Emek Platformu kapsamında 1999 yılında düzenlenen ve hükümetin sosyal güvenlik yasa tasarısını protesto amaçlı düzenlenen Büyük Ankara Mitingi, Disiplin Affi imza kampanyası, İş Güvencesi Kırmızı Çizgimizdir Eylemleri, Grevli ve Toplu Sözleşmeli Toplu Sözleşme Mitingi, Sahte Sendika Yasasını Protesto Mitingi, 2010 yılında yapılan Maaş promosyonlarının tamamının çalışanlara verilmesi eylemi, eşit işe eşit ücret eylemleri, sözleşmeli personelin kadroya geçirilmesi eylemleri, 666 sayılı KHK’nın ürettiği mağduriyetlerin giderilmesi için İstanbul Ankara’ya yürüyüş eylemi, Ek ödeme mağduriyetinin Ombudsmanlığa taşınması eylemidir (Yıldırım, 2019:6-17).

Sendikal eylemlerin yanı sıra, siyasi ve sosyal alanlarda da eylem, miting, sempozyum, panel, kampanya türünde sivil toplum eylemlerini hayata geçiren MEMUR-SEN’in yaptığı etkinliklerden bazıları şunlardır; Sözde Ermeni Soykırımı Tasarısını Protesto Mitingi, 2006 Ortak Akıl Mitingleri, 2006 Papaya tepki eylemleri, 2005 yılında başörtüsü yasağını protesto için Ankara’da düzenlenen “*Beyaz Buluşma Mitingi*”, ABD’nin Irak’ı işgalini protesto eylemleri, Bayır Bucak Türkmenlerine yardım kampanyası, Teröre “*Hayır*”, Kardeşliğe “*Evet*” Projesi, Kut’ül-Amare Sempozyumu, Kamu Personel Sisteminin Değerlendirilmesi Sempozyumu, “*Bir Bilenle Bilge Nesil Projesi*”, Zeytin Dalı Harekatına Destek Eylemleri, İnsan Emek ve Küresel Rekabet Uluslararası Sempozyumu, Sağlıkta Millileşme ve Yerleşme Sempozyumu, Suriye’de Devam Eden Savaşı Protesto Etmek İçin Meşaleli Vicdan Yürüyüşü, İnsan Hakkı İhlali Olarak Kadına Şiddet ve Toplumsal Etkileri Sempozyumu, Mağdur Mazlum Müslüman Halklarına Yardım Kampanyaları, Mısır’daki Darbeyi Protesto Eylemleri, Üniversitedeki Şiddet Olaylarını Kınamak İçin “*Sesini Değil Fikrini Yükselt Eylemleri*”, Filistin ve Mescid-i Aksa temalı eylemler bu eylemlerden bazılarıdır (Yıldırım, 2019b:3).

Türkiye’nin ikinci büyük memur sendikaları konfederasyonu olan KAMU-SEN’in amaç ve ilkeleri konfederasyonun kuruluş ana tüzüğünde; “*üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, cumhuriyetin, millî egemenliğin, millî güvenliğin, kamu düzeninin ve kamu yararının korunması temel ilkelerine sadık kalmak*” olarak ifade edilmiştir (Kamu-Sen, 2022b). Kuruluş tüzüğünde de ifade edildiği üzere KAMU-SEN, milliyetçi muhafazakâr dünya görüşü doğrultusunda mesleki ekonomik sendikacılık anlayışıyla faaliyetlerini yürütmekte ve ideolojik doktriner sendikacılık anlayışını reddetmektedir. Sendikal hareketi temel hedefinden ve asli görevinden saptracak suiistimallere karşı duracakları, memurların siyasetin içinde olmalarını desteklediklerini fakat siyasi kuruluşlara paravan ve piyon olmalarının kabul edilemeyeceği, Türk devletinin bölünmez bütünlüğünden taviz vermeyen bir sendikacılık anlayışının benimseneceği KAMU-SEN’in benimsediği temel ilkeler arasında ifade edilmiştir (Darı, 2012:159).

Kamu-Sen Konfederasyonu ve bağlı sendikaların Milliyetçi Hareket Partisiyle yakın ilişkileri bulunmaktadır. Çok sayıda KAMU-SEN yöneticisi MHP’den milletvekili seçilmiştir. Son olarak da KAMU-SEN Genel Başkanı İsmail Koncuk İyi Parti listelerinden Milletvekili seçilmiş ve İyi Parti Genel Başkan Yardımcısı görevini üstlenmiştir. Türk Büro-Sen Genel Başkanı Fahrettin Yokuş ’da aynı seçimlerde İyi Parti’den Milletvekili seçilen sendikacılardandır.

KAMU-SEN memurların ekonomik, sosyal haklarıyla ve ülkedeki genel toplumsal, siyasal konularla ilgili çok sayıda eylem gerçekleştirmiştir. Memur maaş artışlarını protesto amaçlı; imza kampanyası, bordro yakma eylemleri, hükümete yardım kampanyası (!), hükümetin telefonla protesto edilmesi, miting, yürüyüş benzeri birçok eylem yapmıştır. Bu eylemlerden bazıları; posta dağıtıcılarının eylemi, Kızılay Mitingleri, Kocatepe Mitingi, 1994 Diriliş Mitingi, 1996 Uyarı Mitingleri, 1996 Faks Eylemi, 1996 Hükümete Kırmızı Kart Mitingi, 2000 Büyük Yürüyüşü ’dür (Han, 2012:180-200).

Türkiye KAMU-SEN çalışma hayatına ilişkin konular dışında da eylemler, basın açıklamaları yapmıştır. Andımızın kaldırılması, Demokratik Açılım Süreci, Anadilde eğitim gibi konularda birçok protesto eylemi ve basın açıklamaları gerçekleştirmiştir. Milliyetçi yönü ağır basan KAMU-SEN, özellikle andımızın kaldırılmasıyla ilgili etkili eylemler yapmış ve idari işlemin iptali için yargıya başvurmuştur. KAMU-SEN Çözüm sürecini de “Çözülme Süreci, İhanet Süreci” olarak görmüş, ağır şekilde eleştirmiş ve bu konuda da birçok eylem gerçekleştirmiştir. Çözüm Sürecini yürütmek için kurulan “Akil Adamlar Heyeti” içinde MEMUR-SEN, KESK ve birçok sivil toplum örgütü yer alırken KAMU-SEN yer almamıştır (Kamu-Sen, 2013b).

KAMU-SEN uluslararası örgütlerle de ilişkilerini sürdürmektedir. 1999 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ICFTU’ya üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak başvurusu kabul edilmemiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği’nin işbirliğini güçlendirmek için kurulmuş olan Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi (KİK) Türkiye’de 18 Sivil Toplum Örgütünden oluşmaktadır. Bu örgütlerden birisi KAMU-SEN’dir. TÜRK-İŞ, HAK-İŞ VE MEMUR-SEN de bu heyetin üyeleridir. KAMU-SEN Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliğini desteklemekle beraber yürütülen sürece dair bazı çekinceleri olduğunu KİK toplantılarında ifade etmiştir (Darı, 2012:206-209).

Türkiye’de en çok üyeye sahip üçüncü büyük memur sendikaları konfederasyonu olan KESK sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışını temel ilke olarak benimsemiştir. Ayrıca emekçilerin ve emek örgütlerinin siyaset yapma özgürlüğünü de savunmaktadır. Sermayeden, devletten, siyasi partilerden örgütsel olarak bağımsız olmayı da ilkesel olarak benimsemiştir. KESK kuruluş döneminde ve sonrasında çok sayıda eyleme imza atmıştır. KESK’in düzenlediği veya destek verdiği eylemlerden bazıları; Birinci ve İkinci Ankara Yürüyüşleri, Ocak Şubat Ayı Eylemleri, Açlık grevi ve Üçüncü Ankara yürüyüşü, 1994 İş bırakma Eylemleri, 1995 ve 1996 İş Bırakma Eylemleri, 1996 Habitat eylemi, 1999 Emek Platformuyla birlikte yapılan “*Mezarda Emekliliğe Hayır eylemleri*” IMF’yi protesto eylemleri, özelleştirmelere karşı yapılan eylemler, ana dilde eğitim eylemleri, Kürtlerin siyasi ve kültürel haklarına yönelik eylemler, savaşa hayır mitingleri, Cumhuriyet Mitingleri, Gezi Parkı Eylemleri, işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik eylemler, DGM’lerin kapatılması eylemleri, azınlık ve dezavantajlı gruplarının haklarına yönelik eylemler, kılık kıyafet serbestisi eylemleridir. (Karataş, 2010:138-140).

KESK’in 4 Mart 1998’de “*Sahte Sendika Yasası*” olarak tanımladığı, grev ve toplu sözleşmeyi içermeyen kanun tasarısının iptal edilmesi için Ankara Kızılay Meydanında başlattığı büyük eylemler, polisin ilk kez gaz bombası ve göz yaşartıcı bomba kullanmasıyla dağıtılabildiği. Bu eylemler neticesinde TBMM gündeminde bulunan kanun tasarısı dönemin koalisyon hükümeti tarafından geri çekilmiştir (Aydoğanoglu, 2011:95).

KESK, TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, KAMU-SEN ve MEMUR-SEN tarafından 14 Temmuz 1999 tarihinde Emek Platformu kurulmuştur. Emek Platformuna diğer meslek örgütlerinin de katılımı sağlanarak kapsamının genişletilmesi sağlanmıştır. Emek Platformu’nun ilk büyük eylemi 24 Temmuz 1999’da Ankara Kızılay Meydanı’nda emeklilik yaşını yükseltmeyi hedefleyen Sosyal Güvenlik Kanunu’na karşı yapılmış ve mitinge 500 bin emekçi katılmıştır. 2003 yılında çıkarılan ve esnek çalışma uygulamalarını başlatan 4857 Sayılı İş Kanunu’nun çıkarılması sürecinde de Emek Platformu tarafından etkili eylem ve protestolar yapılmıştır (Aydoğanoglu, 2011:96).

Dünyanın her yerinde etkisini gösteren 2008 krizi Türkiye’de de etkisini hissettirmiş ve emekçi kesim zor günler geçirmiştir. Bu dönemde yaşanan işten atmalara KESK ve KAMU-SEN birlikte düzenledikleri “*krizin bedelini ödemeyeceğiz*” gündemli iki büyük mitingle karşılık vermiştir. İlki 29 Kasım 2008’de Ankara’da, ikincisi 15 Şubat 2009’da İstanbul’da olmak üzere, işçi ve memur sendikalarının desteği ve geniş emekçi kitlelerinin katılımıyla bu eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu mitinglerin ardından 25 Kasım 2009’da KESK ve Kamu Sen’in ortak kararıyla bir uyarı grevi gerçekleştirmiştir (Aydoğanoglu, 2011:96).

KESK; HDP, CHP ve diğer sol partilerle yakın ilişkiler kurmuştur. KESK’e bağlı sendikaların yaptığı miting, gösteri ve yürüyüşlere genellikle CHP ve HDP’li Milletvekilleri de katılmıştır. Ayrıca bu partilerin yöneticileri yazılı ve görsel basındaki paylaşım ve demeçlerinde KESK’in taleplerini dillendirerek işbirliği ve desteklerini açıkça göstermektedir. KESK yöneticilerinin de bu siyasetçileri ziyaret ettiği ve sendikacılığı bıraktıktan sonra bu partiler bünyesinde siyaset yaptığı görülmekte olup, bu durum örgütlerin yakınlığını ve işbirliğini ortaya koymaktadır.

KESK; toplumsal ve siyasi konularda hem fikir olduğu STK’larla birlikte bildirimler yayınlamakta, ortak eylemler yapmaktadır. Özellikle DİSK, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipleri Birliği (TTB) ile birlikte birçok eyleme imza atmıştır. Bu STK’ların birlikte tepki verdikleri meselelere örnek verilecek olursa; Gezi Parkı olayları, KİT’lerin özelleştirilmesi, 1 Mayıs ortak bildiri ve kutlamaları, Kovid 19 Salgınına karşı devletin alması gereken tedbirlerle ilgili etkinlikler, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Suriye’deki

operasyonlarının durdurulması talebi, insan hakları ihlalleri, çevresel konular, kadına şiddetin engellenmesi, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası çıkarılan KHK’lar ve yapılan kamu personeli ihraçları konularındır. Bu eylemlere; 12 Eylül 2015’de Kızılay’da DİSK, KESK, TMMOB ve TTB’nin katılımıyla yapılan; askeri darbelerin ve Cizre’de Türk Silahlı Kuvvetlerinin yürüttüğü operasyonların protesto edildiği basın açıklaması ve miting örnek verilebilir (DİSK, 2015).

KESK; cinsiyet eşitliği, LGBTİ hakları konularında yapılan eylem, yürüyüş ve sempozyumlara da destek vermektedir. KESK; LGBTİ haklarının temel insan hakkı ve sendikal hak olduğunu düşünmektedir. LGBTİ haklarıyla ilgili 13-14 Aralık 2014’de üçüncüsü düzenlenen Uluslararası Ayrımcılık Karşıtı Sempozyumu’na KESK ve bağlı sendikalar katılarak destek vermiştir. Ayrıca KESK’e bağlı sendikalar kendi bünyesinde LGBTİ komisyonu kurarak bu çalışmalarını kurumsal ve sürekli hale getirmiştir. KESK’e bağlı Eğitim-Sen LGBTİ Komisyonu buna örnek verilebilir. Bu komisyonlar LGBTİ ile ilgili dernek ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmalar da yürütmektedir (KAOSGL, 2014).

KESK’e bağlı sendikaların tüzüklerine de bu konu yansımıştır. Eğitim-Sen Tüzüğü 2. Maddesi b bendi sendikanın amaçları bölümünde “*İnsan hakları ve temel özgürlüklerin bütünlüğü içinde, din, dil, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, siyasal düşünce farkı gözetmeksizin bütün üyelerinin ekonomik, demokratik, akademik, sosyal, kültürel, hukuksal, siyasal, mesleki özlük hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmeyi, üyelerine insanca bir yaşam düzeyi sağlamayı savunur*”, ibaresi yer almaktadır (Eğitim-Sen, 2014).

3.2. Örnek Olayların Değerlendirilmesi

Sendikal hareketlerin siyasal katılım üzerine etkisi, Türkiye’de 2010-2021 yılları arasında gerçekleşmiş 6 örnek olay üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada incelenen örnek olaylar: Demokratik Açılım Süreci, 2010 ve 2017 Anayasa Referandumu Süreçleri, Gezi Parkı Eylemleri, Andımızın Kaldırılması, İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi olaylarıdır.

Örnek olaylar seçilirken kamuoyunda, yazılı basında olayla ilgili sendikaların verdiği tepkinin ve gösterdiği eylemselliğin görünür olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca sendikaların asli görevi olan çalışanların mali, sosyal ve özlük haklarıyla ilgili sendikal eylemleri değil, toplumsal siyasi olaylarla ilgili tavrı ve çabaları incelenmiş olup, böylece sendikaların sadece çalışan kesiminin değil halkın siyasal katılımına etkisi değerlendirilmek istenmiştir. Sendikaların bir toplu sözleşme uyuşmazlığı neticesinde grev kararı alması ve işçilerin lehine kazanımlar elde etmek için mücadele vermesi de şüphesiz bir siyasal katılım örneğidir. Dolayısıyla sendikalar, Türkiye’deki çalışan kesimin yönetime katılmasını sağlayan örgütlerdir. Bunun yanında Türkiye’de yaşanan bazı siyasi olaylar incelendiğinde sendikaların gerçekleşen birçok siyasal olayda, fikir beyan ettiği, eylem ve söylemleriyle kamuoyu oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmada sendikaların toplumun genelini ilgilendiren toplumsal siyasi olaylarla ilgili halkın siyasal katılımına katkı sağlama durumu ve siyasal olaylara ilgi gösterme durumu örnek olaylar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İlk incelenecek örnek olay 2009 yılında Türkiye’nin gündemine gelen ve 2013 yılında Akil İnsanlar Heyetinin oluşturulmasıyla ivme kazanan Demokratik Açılım Sürecidir. Çözüm Süreci olarak da adlandırılan bu süreç Türkiye’de demokratik hakları geliştirerek ve özellikle Kürt kökenli vatandaşlara bazı sosyal, kültürel haklar vererek terörü ve teröre verilen desteği ortadan kaldırmak için başlatılan bir projedir. Bu projenin en önemli aktörü Akil İnsanlar Heyeti olmuş ve bu heyet için de sendikalar ve sivil toplum örgütleri de yer almıştır. Akil İnsanlar Heyetinde; emek kesimini temsilen MEMUR-SEN Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu, HAK-İŞ Genel Başkanı Mahmut Arslan, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Mustafa Kumlu, KESK Genel Başkanı Lami Özgen, DİSK Genel Başkanı Erol Ekici yer almış, Erol Ekici DİSK Başkanlığını süreç devam ederken bırakması sebebiyle, görevi kabul etmemiştir (Akşam, 2013).

KESK Genel Başkanı Lami Özgen sürecin işleyişinde hükümetin tutumunu eleştirmiştir. Çözüm süreci devam ederken hükümetin antidemokratik tutumunu sürdürdüğünü söyleyen Özgen, Akil İnsanlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi Heyeti olarak KCK yetkilileriyle ve Öcalan’la görüşerek raporu ve süreci istişare etmek istediklerini ifade etmiştir. Özgen; hükümetin süreci oyalama ve seçim sürecinin aracı haline getirme politikalarından uzak durması gerektiğini ve bu süreç geçmişte olduğu gibi seçim psikolojisiyle heba edildiği takdirde çatışma sürecinin eskiden daha şiddetli başlayacağını vurgulamıştır (Vatan, 2013).

Çözüm sürecine emek örgütlerinin genelinden destek geldiği halde KAMU-SEN sürece destek vermemiş, hatta aktif biçimde projeye muhalefet etmiştir. Kamuoyunda; Çözüm Süreci, Barış Süreci, Demokratik Açılım Süreci, Kürt Açılımı gibi isimlerle anılan projeyi KAMU-SEN “*Çözülme Süreci*”, “*İhanet Süreci*” ve “*İmralı Süreci*” olarak nitelendirmiştir. Türkiye KAMU-SEN Genel Başkanı İsmail Koncuk, Demokratik Açılım Süreciyle ilgili

anket çalışması yaptırdıklarını belirterek Anket sonucunu kamuoyuyla paylaşarak yürütülen süreçten halkın rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. KAMU-SEN yaptırdığı anketten; İmralı ile görüşülerek barışın sağlanamayacağı bilakis terörün daha da güçlenerek çözülmenin ve bölünmenin başlayacağı, sürecin terör örgütünü meşrulaştırdığı, hükümetin yaklaşan seçimler nedeniyle oy kaygısıyla bu süreci başlattığı sonucunun çıktığını kamuoyuna açıklamıştır (Milliyet, 2013).

Hükümetin başlattığı çözüm sürecine; MEMUR-SEN, HAK-İŞ, TÜRK-İŞ tam destek vermiştir. KESK Akil İnsanlar Heyetinde yer alsa da süreci genellikle eleştirmiş ve HDP ile aynı çizgide önerilerde bulunmuştur. KAMU-SEN ise sürece en sert muhalefet eden konfederasyon olmuştur. KAMU-SEN'in yaptığı eleştiriler MHP ile aynı tonda ve içerikte eleştirilerdir. Aslında sendikalar arasında belirginleşen bu fikir ayrılıkları halkın farklı kesimlerinin bu süreçle ilgili farklı düşünmesinden de kaynaklanmaktadır. Açılım sürecinin yanlış yürütüldüğüne yönelik yapılan eleştirilerin ve sürdürülen toplumsal muhalefetin öncüsü; içeriden KESK, dışarıdan KAMU-SEN olmuştur. Sonuç olarak siyasi iktidar demokratik açılım sürecini 2015 yılında sona erdirerek politikasını değiştirmiştir (Köse, 2017:17-20).

İkinci örnek olay olan Gezi Parkı eylemleri, 2013 yılında Taksim'deki Gezi Parkı'nın bulunduğu alana Topçu Kışlası yapılacağı söylentileri üzerine, çevresel kaygılarla başlatılan ve kısa sürede yayılarak politik bir yöne doğru evrilen kentsel toplumsal bir harekettir. Eylemlerin başlamasındaki en önemli sebep Taksim Yayalaştırma Projesidir. 1939 yılında yıkılmış olan tarihi Topçu Kışlası'nın yeniden inşa edilmesini de kapsayan bu proje, 2011 genel seçimlerinden önce Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından seçim vaatleri arasında kamuoyuna açıklanmıştır (Şahin, 2013:76).

Meslek odaları ve bazı sivil toplum örgütleri; Gezi Parkı'nda inşa edilmesi düşünülen Topçu Kışlası için ağaçların kesileceğini ve projenin çevresel bir yıkıma sebep olacağını iddia ederek projeye yoğun şekilde karşı çıkmıştır. 17 Eylül 2011'de İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisinin projeyi onaylaması üzerine Taksim Yayalaştırma Projesi'ne itiraz eden sivil toplum örgütleri bir araya gelerek Taksim Dayanışma Platformu'nu kurmuşlardır (Araz, 2019:66).

Taksim'in yeniden şekillendirilmesinde halkın söz sahibi olmasını amaçlayan ve derneklerin, sendikaların, meslek odalarının ve bazı siyasi partilerin bir araya gelmesiyle oluşan Taksim Dayanışma Bileşenleri Platformu veya Taksim Dayanışması; KESK, DİSK, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), TTB, bağlı meslek odaları, diğer meslek odaları, bazı siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinden oluşmuştur (Taksim, 2013).

Sendikalar gezi eylemlerinde aktif yer almış, Türkiye genelinde teşkilatları olması sayesinde eylemlerin yurt geneline yayılmasını sağlamışlardır. 17 Haziran 2013'de; DİSK, KESK, TMMOB, TDB (Türk Diş Hekimleri Birliği) ortak iş bırakma kararı alarak gezi eylemlerine destek vermiştir (Anadoluajansı, 2013d). DİSK devam eden gezi eylemleriyle ilgili, "*Hükümet durmazsa hayatı durduracağız*" başlıklı basın açıklamasında; "*bizler ülkemize dair sorumluluğumuz gereği, AKP iktidarını Taksim'den Türkiye'ye yayılan direnişin şartlarını yerine getirmeye çağırıyoruz. Gezi Parkı'nın park olarak kalacağı resmen ilan edilmelidir. Taksim başta olmak üzere Türkiye'deki tüm meydanlarda, kamusal alanlarda toplantı ve eylem yasaklarına son verilmelidir*", cümleleriyle Gezi Parkı eylemlerine desteğini ifade etmiştir (BBC, 2013c).

KESK'in Gezi Parkı eylemlerine destek amaçlı ilan ettiği grev devam ederken KESK ve DİSK'e bağlı sendikalar Ankara'da Kolej kavşağından Kızılay'a kadar bir protesto yürüyüşü düzenlemiş, bu yürüyüş Kızılay meydanında kalabalık bir mitinge dönüşmüştür (NTV, 2013). Ayrıca DİSK ve KESK tarafından Gezi eylemlerine destek amaçlı işyerlerinde siyah giyinme eylemi ve oturma eylemleri yapılmıştır.

Gezi Parkı eylemleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve hükümetin İstanbul'a yapmak istediği bazı projelere karşı olan vatandaşların ve sivil toplum örgütlerinin yönetime katılma çabası olarak başlamış, kötü niyetli grupların girişimleriyle boyut değiştirerek kontrolden çıkmış, polisin eylemleri bastırmak için orantısız müdahaleleri ve siyasetçilerin sert açıklamalarıyla daha kötü hale gelmiştir. Eylemlerde DİSK, KESK teşkilatları; miting, basın açıklamaları, bildiri, grev ve eylemlerle Gezi olaylarına destek vermiştir.

Gezi eylemleri hükümetin ve yerel yönetimlerin kentle ilgili alacağı kararları kent halkına ve halkı temsilen sivil toplum örgütlerine danışarak vermesi gerektiğini ortaya koymuş ve hem hükümet hem de eylemciler gezi olaylarından önemli dersler çıkarmıştır. Türkiye'de demokrasinin gelişmesi için, halkın yönetime katılımının kesintisiz devam etmesi gerektiği ve bunun için sivil toplum örgütlerinin rolünün ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmıştır.

Değerlendirilecek üçüncü örnek olay “*öğrenci andının*” kaldırılmasıdır. Türkiye’de siyasi iktidarın verdiği kararlar ve uygulanan politikalar neticesinde oluşan toplumsal rahatsızlıklar sivil toplum örgütleri tarafından kamuoyu oluşturularak dillendirilmektedir. Bu manada sivil toplum örgütleri halkla devlet arasında konumlanarak talepleri ve tepkileri iletmekte, geri bildirim sağlamaktadır. Örneğin Türkiye’de 1933 yılından beri ilkokullarda öğrencilere zorunlu olarak okutulan öğrenci andının kaldırılması olayında sendikaların bir sivil toplum örgütü olarak yürüttüğü diplomasiyi görmekteyiz.

Hükümetin 2013 yılında hazırladığı demokratikleşme paketi kapsamında kaldırılan öğrenci andıyla ilgili toplumun farklı kesimleri farklı düşündüğü gibi sendikalar da farklı görüşler beyan etmiştir. KAMU-SEN Kızılay’da andımızın kaldırılmasını basın açıklamasıyla protesto etmiş, andımızın yazılı olduğu broşürleri Kızılay meydanında vatandaşlara dağıtmıştır. 31 Ekim 2013’de yapılan basın açıklamasında KAMU-SEN Genel Başkanı İsmail Koncuk; “*Diyorlar ki Türküm demekle Türk olunmaz. Ancak bilmiyorlar ki Türküm demeyi engelleyerek de Türk milleti yok olmaz. Okullarda engellenen andımızı her sabah çocuklarımıza evlerimizde kendimiz söyletiriz. Her sabah önce şahadet getirir, sonra ne mutlu ki Türküm deriz*”, cümleleriyle öğrenci andının kaldırılmasına karşı olduğunu ifade etmiştir (KanalB, 2013).

KAMU-SEN’e bağlı Türk Eğitim-Sen, öğrenci andının kaldırıldığı gün konuyu yargıya taşımıştır. Türk Eğitim-Sen’in dilekçesiyle; Milli Eğitim Bakanlığının İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nin “*Öğrenci Andı*” başlıklı maddesini yürürlükten kaldıran yönetmelik maddesinin iptali istenilmiştir (Danıştay, 2013). Danıştay 8. Dairesine yapılan başvuruda; andımızın gerekçe gösterilmeden ve kamu yararı gözetilmeden kaldırıldığı ve andımızda geçen “*Türk*” kelimesinin etnik anlamda kullanılmadığı savunulmuştur. Danıştay 18 Ekim 2018’de Öğrenci Andını kaldıran işlemi hukuka aykırı bularak iptal kararı vermiştir (Türk Eğitim-Sen, 2013).

Danıştay’ın verdiği iptal kararının ardından Türk Eğitim-Sen Genel Başkanı Talip Geylan bir basın açıklaması düzenleyerek; Milli Eğitim Bakanlığı’nın gerekli yönetmelik değişikliğini yaparak Danıştay’ın verdiği kararı uygulaması ve okullarda yeniden Öğrenci Andının okutulmaya başlanması için yazılı başvuru yapacaklarını belirtmiştir (Sözcü, 2018). MEB, Danıştay’ın 2018 yılında verdiği iptal kararına itiraz etmiş ve 2021 yılında MEB’in itirazı kabul edilmiştir. Böylece andımızın kaldırılması işlemi hukuken kesinleşmiştir (Danıştay, 2021).

KAMU-SEN’in aksine MEMUR-SEN, öğrenci andının kaldırılmasını yerinde bir düzenleme olarak görmüş ve hükümetin bu uygulamadan geri adım atmaması için birçok sivil toplum faaliyeti ve basın açıklaması düzenlemiştir. Memur-Sen; öğrenci andının; çocukların sosyal, psikolojik gelişimine faydası olmayan ve pedagojik ilkelerle bağdaşmayan ideolojik bir metin olduğunu savunmuştur. Dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde ilkokul çağındaki çocuklara asker komutlarıyla bu denli ağır bir yemin ettirilmediği savunularak, öğrenci andını anayasanın değiştirilemez bir hükmü gibi gören anlayış eleştirilmiştir. 31 Ekim 2013’de Diyanet-Sen’in Ankara İl Divan Toplantısına katılan MEMUR-SEN Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu MEMUR-SEN’in konuyla ilgili görüşlerini aktarmış ve andımızın neden kaldırılması gerektiğini anlatmıştır (Memur-Sen, 2013b).

2018’de Danıştay’ın öğrenci andını kaldıran düzenlemeyi iptal etmesine sert tepki veren MEMUR-SEN Genel Başkanı Ali Yalçın düzenlediği basın toplantısında; Danıştay 8. Dairesi’nin Öğrenci Andının tekrar okutulması ile ilgili aldığı kararın ideolojik nitelikte olduğunu iddia ederek kararın toplumsal barışa ve siyasi iradeye karşı bir girişim olduğunu ifade etmiştir. Yalçın; bu kararın antidemokratik ve evrensel hukuka aykırı olduğunu da söyleyerek, kararı 81 ilde eş zamanlı basın açıklamaları yaparak Edirne’den Kars’a kadar yurt çapında protesto edeceklerini belirtmiştir (memurlar.net, 2018).

Hükümetin 2013 yılında hazırladığı demokratikleşme paketi kapsamında kaldırılan öğrenci andıyla ilgili toplumun farklı kesimleri farklı düşünmektedir. CHP ve MHP’nin karşı çıktığı andımız düzenlemesine sendikalar içerisinde KAMU-SEN en sert tepkiyi göstermiştir. MEMUR-SEN ise andımız metninin eğitim ve öğretimle ilgisi olmayan ideolojik bir metin olduğunu savunmuş ve andımızın kaldırılmasına tepki gösteren kurumları meseleye pedagojik değil, siyasi bakmakla suçlamıştır. Sonuç olarak öğrenci andını kaldıran düzenleme KAMU-SEN’in itirazlarına rağmen tekrar uygulamaya geçirilmemiştir.

İncelenecek dördüncü örnek olay İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi olayıdır. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) Türkiye’nin Avrupa Konseyi dönem başkanlığı döneminde 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılmış ve sözleşmeyi ilk imzalayan ülke Türkiye olmuştur. İstanbul Sözleşmesi’nin yürürlüğe gireceği tarih olan 1 Ağustos 2014 tarihi beklenilmeden 8 Mart 2012’de çıkarılan 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun yürürlüğe girmiş ve kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilgili İstanbul Sözleşmesi’nde de belirtilen birçok husus sözleşme yürürlüğe girmeden hayata geçirilmiştir. Bu yasa bir anlamda uluslararası hukukun itici güç olarak ülkemize bir yansıması olmuştur. 6284 sayılı Kanun’la şiddet mağdurlarının kapsamı genişletilmiş, önleme faaliyetleri, koruma kararı verilmesi, mağdura geçici maddi

yardım desteği ve kurumlar arası koordinasyon gibi kapsamlı düzenlemelerle aile içi şiddet konusunda yeni bir dönem başlamıştır (Moroğlu, 2012:368-374).

Feminist kuramın da savunduğu toplumsal cinsiyet kavramının İstanbul Sözleşmesi'nin merkezinde yer alması, Türkiye'de ve Avrupa'da muhafazakâr kesimlerin sözleşmeye tepki göstermesine sebep olmuştur. Türkiye'de Muhafazakâr kesimler; İstanbul Sözleşmesi'nde geçen "*cinsel yönelim*", "*sözde namus*" ve "*toplumsal cinsiyet*" kavramlarının, Türk halkının örf ve adetlerini yok saydığını ve toplumun temeli olan aile kurumuna zarar verdiğini savunarak tepki göstermiş ve sözleşmeyi eşcinselliği normalleştiren bir "*cinsiyetsizleştirme projesi*" olarak nitelendirmiştir. Feminist kesimler ise; toplumsal cinsiyet kavramının eşitsizlik ve ayrımcılığı ortadan kaldırarak cinsiyet eşitliğini sağlayacağını savunmuş, cinsel yönelim kavramının ise insan hakları bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Kemahlı Garipoğlu ve Sezer Şanlı, 2021:130).

Bu çerçevede muhafazakâr ve feminist görüşler İstanbul Sözleşmesi üzerinden karşılıklı tartışmalarda bulunmuşlardır. Muhafazakâr görüşe göre geleneksel aile modeli, din ve ahlak müesseseleri kutsaldır ve Muhafazakâr toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle muhafazakârlar; kutsal gördükleri geleneksel aile kurumunun içerisindeki eşitsizlikleri ve kadının bulunduğu konumu normal görmekte ve bu aile modelini desteklemektedir. Bu görüşün temelinde kadının özgürleşmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasından ziyade aile değerlerinin korunması endişesi vardır. Dolayısıyla, İstanbul Sözleşmesi çerçevesinde tartışılan "*toplumsal cinsiyet eşitliği*" ve "*aile içi şiddet meselesi*" muhafazakâr kesimler tarafından değerlendirilirken ailenin korunması konusu özellikle dikkate alınmıştır (Geçer ve Kıymaz, 2019:190).

MEMUR-SEN İstanbul Sözleşmesine karşı çıkan, iptal edilmesi için kamuoyu oluşturan ve örgütlü mücadele veren sivil toplum örgütlerinin başında gelmektedir. Genel Başkan Ali Yalçın sözleşmenin imzalandığı günden feshedildiği güne kadar sözleşmeye karşı çıkmış, yaptığı basın açıklamalarında ve katıldığı birçok toplantıda konuya değinerek hükümete sözleşmeden çekilme çağrısında bulunmuştur. 18 Temmuz 2019'da yayımlanan yazılı bir açıklamayla konfederasyonun İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili görüşleri kamuoyuyla paylaşılmıştır. Açıklamada; "*toplumsal cinsiyet eşitliği*", "*cinsel yönelim*", "*cinsel eğilim*", "*toplumsal cinsiyet kimliği*" kavramlarına ve şiddetin nedenlerinin din, gelenek ve örf indirgenmesine tepki gösterilmiştir. Türkiye'de sözleşmeye verilen tepkilerin benzerinin Avrupa'da da verildiğinden bahsedilerek yetkili makamlara, İstanbul Sözleşmesi'nin bir an evvel feshedilmesi çağrısında bulunulmuştur. Yapılan yazılı açıklamada şu ifadeler yer almıştır (Memur-Sen, 2019a);

"Toplumu ifsat eden, aileyi hedef alan İstanbul sözleşmesi ile ulaşılmak istenen sonuç son derece yıkıcıdır. Cinsiyetsizleştirmeden eşcinselliğe kadar her türlü sapkınlığı kadına karşı şiddeti önleme parantezine alarak meşrulaştırmak bu topluma yapılacak en büyük kötülüktür. O nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisini bu konuda göreve çağırıyoruz. Türkiye İstanbul Sözleşmesinden çekilmelidir"

DİSK Genel Başkanı Çerkezoğlu, İstanbul Sözleşmesi'nin kadın hareketinin en önemli kazanımı olduğunu belirtmiş ve İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesine karşı olduklarını ifade etmiştir. Yaşam hakkının en temel insan hakkı olduğunu ve sözleşmenin Türk aile yapısını bozduğu yönünde yapılan çarpıtma ve algı yönetimini de asla kabul etmeyeceklerini vurgulamıştır. Çerkezoğlu sözlerine şu cümlelerle devam etmiştir (BiaNet, 2021);

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanarak yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi'nden Cumhurbaşkanı Kararnamesiyle çıkmak hukuksuz olduğu gibi kadınların ve kız çocuklarının hayatının hiçe sayılması anlamına gelmektedir. Yaşam hakkı en temel insan hakkıdır. "Gelenek, görenek ve Türk aile yapısını bozduğu" yönünde yapılan çarpıtma, algı oluşturma çabası asla kabul edilemez. Şiddete uğrayanı koruma, şiddeti önleme devletlerin en temel görevidir. Bu nedenle, her geçen gün artan kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin önlenmesi için İstanbul Sözleşmesi'nin sona erdirilmesi değil, etkin bir biçimde uygulanması gerekir"

KESK, İstanbul Sözleşmesinin imzalanmasını olumlu karşılamış, fakat hükümetin sözleşmenin hükümlerini yerini getirmediğini, bundan dolayı kadın cinayetlerinin ve şiddet olaylarının devam ettiğini savunmuştur. Siyasi iktidarın kadına şiddetin değil, boşanmaların önüne geçmek için çaba harcadığını iddia eden KESK, "*İstanbul Sözleşmesi Yaşatır*" temalı birçok eylem, miting ve basın açıklaması gerçekleştirmiştir (KesK, 2020).

2020 yılında feshedilmesi tartışılmaya başlanan İstanbul Sözleşmesi'ne sahip çıkan KESK, İstanbul Sözleşmesi'nin iptal edilmemesi için "*İstanbul Sözleşmesi'nden Vazgeçmiyoruz İzmir Kampanyası*" çağrısıyla ve KESK öncülüğünde İzmirli kadınlar Alsancak İskelesi'nde toplanarak oturma eylemi gerçekleştirmiştir. Eyleme; KESK Eş Genel Başkanı Aysun Gezen, HDP İzmir İl Eş Başkanı Besriye Tekgür'le birlikte katılmıştır (Cumhuriyet, 2020).

İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi sürecinde; kadına yönelik şiddetin ortadan kalkması için cinsiyet eşitliğinin tamamen sağlanması gerektiğini iddia ederek, Türk-İslam kültür medeniyetinden kaynaklı bazı değerlerin, geleneklerin ve Türk aile yapısının değiştirilmeden bunun mümkün olamayacağını savunan KESK ve DİSK’e karşı, muhafazakâr görüşün sözcülüğünü MEMUR-SEN yapmıştır. MEMUR-SEN kadına yönelik şiddetin engellenmesinin en doğru yolunun aile kurumunu güçlendirmek, kadının toplumsal statüsünü korumak ve yükseltmek, yönetim kademelerinde kadınlara daha fazla yer vermek, şiddet olaylarıyla ilgili kanuni denetimleri artırmak olduğunu ve cinsiyet eşitliği, cinsel yönelim gibi kavramların Türk aile kurumunu parçalayacak ve eş cinselliği normalleştireceğini savunmuştur. Neticede İstanbul Sözleşmesi feshedilmiştir. Sözleşmenin feshinden sonra da sendikalar bu konuda kamuoyuna fikir beyan etmeye ve eylemlerine devam etmiştir.

Sendikaların siyasal katılım üzerine etkisini değerlendirmek için son olarak 2010 ve 2017 referandum süreçleri incelenecektir. 1980 darbesinin yıldönümünde, 12 Eylül 2010’da yapılan anayasa referandumunda ağırlıklı olarak yargıyla ilgili köklü değişiklikler yapılmış, demokrasiyi, bireysel hakları geliştiren olumlu nitelikte birçok değişiklik düzenlemede yer almıştır. Başbakan Erdoğan referandum mitinglerinde, askeri vesayet sistemini kırmak, sivil siyaseti ve demokrasiyi geliştirmek, darbecileri yargılamak ve Türkiye’de bir daha darbe yaşanmaması için, referanduma “evet” denilmesi gerektiğini meydanlarda anlatarak partisinin propaganda çalışmasını yürütmüştür (Evrensel, 2010).

MEMUR-SEN referandumda “evet” cephesinde yer almış ve Türkiye genelinde MEMUR-SEN teşkilatları tarafından bu konuda yüzlerce konferans ve etkinlik yapılmıştır. Genel Başkan Ahmet Gündoğdu Memur-Sen’in Mardin’de referandum süreciyle ilgili düzenlediği toplantıda;

“Bu milletin özgürleşmesinin ve devletin sivilleşmesinin sağlanması için, temel hak ve özgürlükleri esas alan, demokratik hukuk devletine ilişkin evrensel değerleri referans alan, en geniş toplumsal uzlaşmayla, demokratik standartları yükseltecek yeni bir anayasanın yapılabilmesi için anayasa değişikliği paketine “evet” diyeceğiz ve milletimizin de ‘evet’ demesini isteyeceğiz”

sözleriyle referandumla ilgili Memur-Sen’in tavrını ve sürece vereceği desteği ortaya koymuştur (Memur-Sen, 2010). Referandumda “hayır” cephesinde yer alan KAMU-SEN ise anayasa değişikliğinin paket şeklinde oylanmasını eleştirmiştir. KAMU-SEN Genel Başkanı İsmail Koncuk Erzurum’da sendikasının düzenlediği toplantıda; *“Anayasamız değişebilir. Ama bizim Anayasamız bir paket haline getirilmiş. İçerisinde Türkiye’de aklı başında olan herkesin kabul edeceği maddeler de var, kabul etmeyeceği maddeler de var. Ama tartışılmaz maddelerle, tartışılan maddeler aynı pakette milletin önüne getirilmek isteniyor. Bu şark kurnazlığıdır”*, sözleriyle referandum sürecini yürüten hükümete tepki göstermiştir.

2010 anayasa referandumu sürecinde “evet” cephesinde yer alan HAK-İŞ’in Genel Başkanı Salim Uslu, halkoylamasının 12 Eylül darbecileriyle hesaplaşma fırsatı olduğunu belirterek, temiz bir vicdanla “evet” diyeceklerini açıklamıştır. Afyonkarahisar’da yapılan sendika toplantısında konuşan Uslu, referandumda neden “evet” diyeceklerini şöyle açıklamıştır (Öz Orman-İş, 2010);

“Anayasa’yı hangi hükümetin değiştirdiğine bakmıyoruz. Kendimize saygımızdan dolayı ‘evet’ diyoruz. 12 Eylül darbesinin neler yaptığını hepimiz biliyoruz. 30 bin işçinin işine ‘sakıncalı’ diye son verdiler. 12 Eylül’ün kötülükleriyle hesaplaşma fırsatı gelmişse, biz buna ‘evet’ deriz. Referandum, bir partinin oylanması değil; toplumun kararlara doğrudan katılmasıdır. Bunun için biz ‘evet’ kampanyası başlattık. Daha iyi, daha ileri bir Anayasa için arayışlarımız 13 Eylül günü de devam edecek”

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Mustafa Kumlu ise; 2010 anayasa referandumunda üyelerini “evet” veya “hayır” deme konusunda serbest bıraktıklarını ve bu konuda konfederasyon olarak taraf olmayacaklarını açıklasa da, TÜRK-İŞ’e üye 12 sendika referandumda “hayır” diyeceklerini kamuoyuna açıklamıştır (BiaNet, 2010). DİSK de 19 Ağustos 2010’da kendi web sitesinden yayınladığı bildiride; *“bizler, 12 Eylül anayasasını değiştiriyormuş gibi yaparak aslında her şeyi olduğu gibi bırakan ve bu sözde değişikliklerle 12 Eylül anayasasını ayakta tutmaya çalışan AKP’nin anayasa değişiklik paketine karşı çıkıyoruz”*, ifadeleriyle referandumda “hayır” diyeceklerini açıklamıştır (DİSK, 2010b). KESK Genel Başkanı Sami Evren’de “hayır” cephesinde yer almış, 23 Temmuz 2010’da yaptığı basın açıklamasında 2010 anayasa referandumuna yaklaşımını ortaya koymuştur. *“Bugüne kadar yapılan değişikliklerin, darbe ürünü olan 1982 Anayasası’nın antidemokratik ruhunu ortadan kaldırmadığı ve siyasi ve toplumsal sorunlara çözüm üretmediği gibi, bu değişiklikler de sorunlarımızı çözmeyecektir”* diyen Evren, referanduma “hayır” diyeceklerini kamuoyuna açıklamıştır (KESK, 2010).

2017 Anayasa Değişikliği Halk oylaması 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilmiş ve referandum sonucunda %51,4 “Evet” oyuyla anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Türkiye'nin yeni yönetim sisteminin oyladığı referandumda, 18 maddelik değişiklik paketi içindeki en önemli madde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin 2 yıl içerisinde uygulamaya geçirilmesidir (Habertürk, 2017).

DİSK Anayasa referandumuyla ilgili olacakları tutumu anlatan bir bildirge hazırlayarak 7 Şubat 2017'de Taksim'de bir otelde yaptığı basın açıklamasıyla duyurmuştur. DİSK Genel Başkanı Kani Beko; “*hangi partiye oy verirken verelim, hangi lideri seversek sevelim, mesele işçilerin ve memleketin geleceği ise bu sefer hep beraber hayır diyelim!*”, çağrısında bulunmuştur. Ayrıca DİSK, Milletvekillerine referandumda hayır oyu vermeleri için mektup göndermiştir (DİSK, 2017).

2017 anayasa referandumunda tercihini “Evet” olarak kamuoyuna açıklayan MEMUR-SEN ; “*MEMUR-SEN'e Davet Tercih Evet*” temasıyla 81 İlde “Evet” buluşmaları tertiplemiştir. 16 Şubat 2017'de Ankara'da bir basın toplantısı düzenleyerek MEMUR-SEN'in referandumdaki tercihini, MEMUR-SEN Genel Başkanı Ali Yalçın; “*1 milyon 111 bin 111 üye hedefiyle 81 ilde alanlara iniyoruz ve 'evet' diyerek yeniden büyük Türkiye hedefi için sorumluluk alıyoruz*” sözleriyle açıklamıştır (Memur-Sen, 2017).

2017 referandumunda evet kampanyası yürüten HAK-İŞ Genel Başkanı Mahmut Aslan Elazığ'da yaptığı toplantıda, bütün Türkiye'ye yönelik yoğun bir referandum kampanyası yürüttüklerini belirterek “*Anayasa değişikliği bizi ilgilendirmeyiz. Anayasa değişikliği bizi doğrudan ilgilendirmektedir*”, sözleriyle süreçte aktif rol aldıklarını ifade etmiştir. Aslan; “*Anayasa Değişikliğine Tam Destek, Geleceğimiz İçin Evet*” sloganıyla “*40 ilde 40 toplantı*” projesi kapsamında referandum çalışmalarını sürdüreceklerini ifade etmiştir (Hak-İş, 2017).

2017 Referandumunda “Evet” veya “Hayır” cephesinde yer almayan TÜRK-İŞ, referandumdan bir gün sonra 17 Nisan 2017'de yazılı bir açıklama yayımlayarak; “*milletimizin iradesiyle gerçekleştirilen 2017 anayasa değişikliği, geleceğimizin şekillenmesinde yol gösterici olacak, 2023 hedeflerinin gerçekleştirilmesine önemli katkıda bulunacaktır*”, cümleleriyle referandumun sonucundan memnun olduklarını ifade etmiştir (Evrensel, 2017).

2010 ve 2017 Referandumlarında Büyük kitlesel örgütler olan MEMUR-SEN ve HAK-İŞ'in “Evet” için çalışması hem referandumun sonucunu etkilemiş, hem de muhalefetin “*Anayasayı kimseye danışmadan tek başına değiştiriyor*”, iddialarının toplum nezdinde etki bırakmamasını sağlamıştır. Siyasi katılım üzerinde sendikaların etkisinin ortaya koyulması konusunda referandum süreçleri önemlidir. Yönetime katılmanın en önemli ve doğrudan yolu olan referandum süreçlerinde sendikaların aktif rol üstlenmeleri; birbirinden farklı düşünen halk kesimlerinin görüşlerinin kamuoyuna yansıtılması ve en önemlisi halkın iradesinin sandığa yansıtılmasına katkı sunmuştur.

Türkiye'de referandum süreçleri ve özellikle 2010 ve 2017 Referandumları sendikaların yoğun çalışmalarıyla öne çıktığı referandumlar olmuştur. Türkiye genelinde yaygın teşkilata sahip olmaları, organizasyon kapasiteleri ve medyayı kullanma gücü kamuoyu oluşturma konusunda sendikaları avantajlı kılmış ve referandum süreçlerinde sendikalar vatandaşların yönetime katılmalarına katkı sunan unsurlardan biri olmuştur.

4. SONUÇ

Sendikalar meslek örgütü ve aynı zamanda bir baskı grubudur. Sendikaların asli görevi olan ekonomik ve sosyal hakların elde edilmesi siyasetle yakından ilgilidir. Sendikaların, çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını geliştirmek için kamu politikalarının belirlenmesinde etkili olma çabaları, siyasal davranışlarda bulunması anlamına gelmektedir. Günümüzde demokrasi daha çok çoğulculuk vurgusuyla ve farklılıklara imkân vermesiyle tanımlanmaktadır. Çoğulcu bir toplumun oluşmasında ise STK'lar ve sendikalar çok önemlidir. Türk siyasi tarihinde kritik öneme sahip referans olaylar üzerinden sendikaların tutumları eylem ve söylemleri değerlendirildiğinde bu sonuç daha belirgin hale gelmektedir. İncelenen örnek olayların özellikleri ve sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örnek Olayları Değerlendirme Tablosu

ÖRNEK OLAYLARI DEĞERLENDİRME TABLOSU					
Sıra	Örnek Olaylar	Yıl	Eylem Türü	Aktörleri	Sonuç
1	2010 ve 2017 Anayasa Referandumları	2010 ve 2017	Toplumsal - Siyasi	MEMUR-SEN, HAK-İŞ, KESK, DİSK	2010 ve 2017 Anayasa referandumlarında ‘evet’ sonucu çıkmıştır. Her iki referandumda da; Memur-Sen ve Hak-İş ‘evet’ diyeceğini açıklarken, Kesk, Disk ve Kamu-Sen ‘hayır’ diyeceğini açıklamıştır. Türk-İş ise her iki referandumda da tarafsız kalarak bir görüş açıklamamıştır.
2	Demokratik Açılım Süreci	2009 - 2015	Toplumsal - Siyasi	KAMU-SEN, MEMUR-SEN	KAMU-SEN'in karşı çıktığı süreç 2015 yılında bitirildi.
3	Gezi Parkı Eylemleri	2013	Toplumsal - Siyasi	KESK, DİSK	Taksim Platformunun talepleri yerine getirilmedi. Hükümet Taksim projesini hayata geçirdi.
4	Andımızın Kaldırılması	2013	Toplumsal - Siyasi	KAMU-SEN, MEMUR-SEN	MEMUR-SEN'in savunduğu, KAMU-SEN'in karşı çıktığı Andımızın kaldırılması konusunda hükümet geri adım atmadı ve öğrenci andı kaldırıldı.
5	İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi	2021	Toplumsal - Siyasi	MEMUR-SEN, KESK, DİSK	Memur-Sen'in karşı çıktığı, Kesk ve Disk'in savunduğu İstanbul Sözleşmesi imzalandıktan 10 yıl sonra feshedilmiştir.

Örnek olaylar değerlendirildiğinde incelenen olaylardan; Demokratik açılım süreci, andımızın kaldırılması ve İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi olayları özellikle memur sendikalarının yakından takip ettikleri ve konuyla ilgili ciddi görüş ayrılıkları yaşadıkları olaylardır. MEMUR-SEN; Demokratik Açılım Süreci ve Andımızın Kaldırılması olaylarında KAMU-SEN’le, İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi olayında ise KESK’le farklı görüşleri savunmuş ve sürece her iki taraf da ciddi emek ve kaynak harcamıştır. Bu olayların üçünde de sendikalar farklı düşünse de verilen mücadelenin hükümetin verdiği karara etki ettiği düşünülmektedir.

Türkiye’de sendikaların siyasal katılım üzerinde etkisini değerlendirmek için incelenen örnek olaylar, sendikaların toplumun genelini ilgilendiren siyasal konulara; müdahil olma durumunu, ilgi ve yaklaşımını ortaya koyduğu değerlendirilmektedir. Seçilen altı olay 2010 yılından sonra gerçekleşmiş ve toplumun genelini ilgilendiren siyasal olaylardır. Halkın beklentilerini, taleplerini ve belli siyasal kararlarla ilgili fikirlerini siyasal iktidara ileten birçok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Halkla devlet arasında iletişim köprüsü işlevi gören bu örgütlerin her biri belli kesimlerin çıkarlarını temsil etmektedir. Bu sivil toplum örgütleri içerisinde en geniş tabana hitap eden örgütler ise sendikalar. Sendikalar siyasal partilerle de işbirliği yaparak hem temsil ettiği çalışanların taleplerini iletmekte, hem de çalışan kesimin sınırlarını aşarak toplumsal siyasal konularda halkın fikir ve beklentilerini siyasal iktidara aktarmaktadır. Talep ve düşünceleri iktidara aktarmayla da yetinmeyen sendikalar, eylem ve çabalarıyla taleplerin takipçisi olmakta, siyasal iktidarın alacağı kararlara ve belirleyeceği politikalara etki edebilmek için mücadele vermektedir. Yürütülen bu çalışmalar halkın sendikalar aracılığıyla yönetime katılma çabaları olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’nin en çok üyeye sahip konfederasyonu olan Türk-İş’in; 2010 ve 2017 referandumlarında tarafsız kalması, Demokratik Açılım Süreci dışında incelenen diğer olaylarla ilgili de bir beyanda bulunmaması dikkat çekmektedir. Siyaset üstü ve tarafsız sendikacılık anlayışını benimseyen Türk-İş’in, Türkiye’de yaşanan siyasal toplumsal olaylara diğer sendikalara göre daha az ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Örnek olayların incelenmesi sonucunda dikkat çeken diğer bir husus ise; memur sendikalarının toplumsal siyasal konulara işçi sendikalarına göre daha fazla ilgi gösterdiği.

Referandum süreçlerinde alanda ve basında propaganda yapan birçok örgüt ve dinamik yapılar olduğundan sendikaların referandumun sonucunu ne kadar etkilediğini ifade etmek zor olabilir. Ancak özellikle andımızın kaldırılması, İstanbul Sözleşmesi’nin feshedilmesi olaylarında sendikalar lehte ve aleyhte eylem ve söylemleriyle süreci etkilediği görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerinde süreci Taksim Heyeti’nin yürütmesi, Demokratik Açılım Sürecinde ise 2013 yılından itibaren süreci bizzat başbakanın isteğiyle Akil İnsanlar Heyetinin yürütmesi bu heyetleri oluşturan sivil toplum örgütlerini ve sendikaları kamuoyunda ön plana çıkarmıştır. Zira her iki heyetinde içinde sendikalar aktif şekilde yer almıştır. Bu iki olayda sendikalar çalışma hayatıyla ilgili olmayan siyasal bir konuda inisiyatif olarak zamanını kaynaklarını bu konuya ayırarak siyasal katılım konusunda önemli bir rol üstlenmiştir.

Türkiye genelinde yaygın teşkilat ağına sahip olmaları, organizasyon kapasiteleri ve medyayı kullanma gücü kamuoyu oluşturma konusunda sendikaları avantajlı kılmış ve sendikalar sadece sendikal konularda değil,

toplumsal siyasal konularda da siyasal katılıma katkı sunmuştur. Türkiye’de ücretli kesimin 2022 yılı rakamlarına göre yaklaşık 20 Milyon kişiden oluştuğu ve aileleriyle birlikte düşünüldüğünde bu kitlenin neredeyse halkın çoğunluğuna tekâmül ettiği değerlendirildiğinde, emek kesimin resmi temsilcisi olan sendikaların, ücretli kesimin sınırlarını aşarak toplumsal siyasal birçok konuda temsil ettiği kitlenin fikirlerini siyasi iktidara ileterek yönetime katılmalarına vesile olması Türkiye’de katılımcı demokrasinin gelişimine de katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Eray (2019), “*Katılımcı Demokrasilerde Baskı Gruplarının İşlev ve Yöntemleri*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.61, ss.235-249.
- AKŞAM GAZETESİ (2013), “*İşte Akil İnsanlar Listesi*”, **Akşam Gazetesi**, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/iste-akil-insanlar-listesi/haber-183297> (Erişim Tarihi: 26.01.2022).
- ANADOLU AJANSI - AA (2013), “*DİSK ve KESK'ten İş Bırakma Kararı*”, **E-Haber**, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/Disk-ve-Kesken-is-birakma-karari/238170> (Erişim Tarihi: 11.12.2021).
- ARAZ, Cemil (2019), “*Şehir Hakkı Kavramı Çerçevesinde Wall Street İşgali ve Gezi Parkı Eylemleri*, **Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- AYDOĞANOĞLU, Erkan (2011), **Dünyada ve Türkiye’de Sendika - Siyaset İlişkisi**, Kültür Sanat-Sen Yayınları, Ankara, 2. Baskı.
- BBC (2013), “*KESK ve DİSK'ten Direniş Destek Eylemi*”, **BBC Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130604_sendikalar_grev (Erişim Tarihi: 01.12.2021).
- BİANET (2021), “*DİSK'ten İstanbul Sözleşmesi Açıklaması*”, **BiaNet Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/243856-Disk-ten-istanbul-sozlesmesi-aciklamasi> (Erişim Tarihi: 11.12.2021).
- CUMHURİYET GAZETESİ (2020), “*Kadınlar İzmir'den Seslendi: AKP MYK'SI İstanbul Sözleşmesini Tartışmaya Yetkili Değildir!*”, **Cumhuriyet Gazetesi** (E-Haber), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kadinlar-izmirden-seslendi-akp-myksi-istanbul-sozlesmesini-tartismaya-yetkili-degildir-1759422> (Erişim Tarihi: 09.02.2022).
- ÇSGB – ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (2022), **Kamu Görevlileri Sendika Üye Sayıları Hakkında Tebliğler**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası, <https://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/kamu-gorevlileri-sendika-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/> (Erişim Tarihi: 01.09.2022).
- DANIŞTAY (2021), “*Danıştay MEB’in Andımız Kararına İtirazını Karar Bağladı*”, **Danıştay Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://danistay.gov.tr/assets/pdf/guncelKararlar/2021-06-11-11-14-4839093.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2021).
- DEMİR, Ömer ve ACAR, Mustafa (1997), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara.
- DİSK (t.y.), **DİSK 5. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Disk Yayını, Ankara, <http://arastirma.disk.org.tr/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021).
- DİSK (t.y.), **DİSK 6. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Disk Yayını, Ankara, <http://arastirma.disk.org.tr/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021).
- DİSK (2010), “*DİSK Anayasa Referandumunda Neden "Hayır" Diyor?*”, **DİSK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <http://Disk.org.tr/2010/08/Disk-anayasa-referandumunda-neden-hayir-diyor/> (Erişim Tarihi: 09.08.2021).
- DİSK (2015), “*DİSK – KESK – TMMOB - TTB: Darbeciler Yenilecek, Halklarımız Kazanacak*”, **DİSK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://disk.org.tr/2015/09/disk-Kesk-tmmob-ttb-darbeciler-yenilecek-halklarımız-kazanacak/> (Erişim Tarihi: 10.8.2022).
- DİSK (2017), “*Memleketin ve İşçilerin Geleceği için Hayır!*”, **DİSK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <http://Disk.org.tr/2017/02/memleketin-ve-iscilerin-gelecegi-icin-hayir/> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

- EĞİTİM-SEN (2014), “*Eğitim-Sen Tüzüğü*”, **Eğitim-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/07/51040a5e4881afc_ek-2.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- EROĞUL, Cem (1991), **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, İmge Kitabevi Yayını, Ankara.
- EVRENSEL GAZETESİ (2010), “*Erdoğan, Referandum Mitinglerine Bingöl’den Başladı*”, **Evrensel Gazetesi** (E-Haber), <https://www.evrensel.net/haber/184582/erdogan-referandum-mitinglerine-bingol-den-basladi> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- EVRENSEL GAZETESİ (2012), “*Demokrasiye Balans Ayarı Yaptık*”, **Evrensel Gazetesi** (E-Haber), <https://www.evrensel.net/haber/24118/demokrasiye-balans-ayari-yaptik> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- EVRENSEL GAZETESİ (2017), “*TÜRK-İŞ Başkanı Atalay’dan 2023’lü Referandum Açıklaması*”, **Evrensel Gazetesi** (E-Haber), <https://www.evrensel.net/haber/316193/turk-is-baskani-atalaydan-2023lu-referandum-aciklamasi> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- GEÇER, Ekmel ve KIYMAZ, Esra (2019), “*Kadın Hakları ve Algısının İdeolojik Örüntüsü: KADEM Örneği*”, **İnsan ve İnsan Dergisi**, S.6(20), ss.185-204.
- GÖKÇE, Kemal (1993), **Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri**, Başak Yayınevi, Ankara.
- HABERTÜRK GAZETESİ (2013), “*Ankara’da ‘Milli İradeye Saygı’ Mitingi*”, **Habertürk Gazetesi** (E-Haber), https://www.haberturk.com/gundem/haber/852655-ankarada-milli-iradeye-saygi-mitingi_ (Erişim Tarihi: 11.12.2021).
- HABERTÜRK GAZETESİ (2017), “*A’dan Z’ye 16 Nisan Referandumunu: Madde Madde Yeni Anayasa*”, **Habertürk Gazetesi** (E-Haber), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1427214-adan-zye-16-nisan-referandumu-madde-madde-yeni-anayasa> (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- HAK-İŞ (1995), **8. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu**, Hak-İş Yayınları, Ankara.
- HAK-İŞ (2017), “*Arslan, Anayasa Değişikliği Bizi İlgilendirmez Diyemeyiz*”, **Hak-İş Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), https://www.hakis.org.tr/haberler.php?action=haber_detay&id=1616 (Erişim Tarihi: 01.08.2021).
- HAN, Ercan (2012), **Damladan Deryaya Türkiye KAMU-SEN Tarihi I**, Kamu-Sen Yayınları, Ankara.
- İŞIKLI, Alpaslan (1974), **Sendikacılık ve Siyaset**, Odak Yayınları, Ankara.
- KAMU-SEN (2013), “*Çözülme Sürecinde Yer Alanlar Milletimiz Tarafından Sorgulanacak*”, **Kamu-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.kamusen.org.tr/arsiv/cozulme-surecinde-yer-alanlar-milletimiz-tarafindan-sorgulanacak/2109/> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- KAMU-SEN (2013), “*Kesk ve Memur-Sen Akil Koalisyonunda Buluştu*”, **Kamu-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.kamusen.org.tr/arsiv/Kesk-ve-memur-sen-akil-koalisyonunda-bulustu/2108/> (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- KANAL B (2013), “*Kızılay’da ‘Andımız’ Protestosu*”, **Kanal B Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <http://www.kanalb.com.tr/haber.php?HaberNo=52238> (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- KAOSGL (2014), “*LGBT Hakları Sendikal Haklardır Sempozyumu*”, **KAOSGL Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://kaosgl.org/haber/lgbt-haklari-sendikal-haklardir-sempozyumu> (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- KARATAŞ, Uğur (2010), “*Türkiye’de Memur Sendikacılığı: KESK Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- KEMAHLI GARİPOĞLU, Funda ve SEZER ŞANLI, Ayşem (2021), “*Muhafazakâr ve Feminist İdeolojiler Bağlamında İstanbul Sözleşmesi Tartışmalarına Yönelik Bir Eleştirel Söylem Analizi*”, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, S.16(35), ss.125-188.
- KESK (2010), “*Barışa Dayalı, Eşitlikçi, Özgürlükçü, Halkçı ve Demokratik Yeni Bir Anayasa Talebimiz Gerçekleşinceye Kadar Mücadeleye Devam Edeceğiz*”, **KESK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://kesk.org.tr/2010/07/23/barisa-dayali-esitlikci-ozgurlukcu-halkci-ve-demokratik-yeni-bir-anayasa-talebimiz-gerceklesinceye-kadar-mucadeleye-devam-edecegiz/> (Erişim Tarihi: 24.03.2022).
- KOÇ, Yıldırım (1997), **Sendikalar, Siyaset, Siyasal Parti**, Türkiye Yol-İş Sendikası Eğitim Yayınları, Ankara.

- KOÇ, Yıldırım (1998), **100 Soruda Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- KORAY, Meryem (1992), **Endüstri İlişkileri**, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, İstanbul.
- KÖSE, Talha (2017), “Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, S.4(1), ss.13-40.
- MAHİROĞULLARI, Adnan (2016), **Osmanlıdan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi**, Özlem Kitabevi Yayınları, Sivas.
- MEMUR-SEN (2007), “*MEMUR-SEN 3. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/documents/faaliyetraporu3.pdf> (Erişim Tarihi: 29.09.2022).
- MEMUR-SEN (2009), “*Her Eylem Yeniden Diriltir Beni*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/her-eylem-yeniden-diriltir-beni-> (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- MEMUR-SEN (2010), “*Demokratikleşmeye ve Referanduma ‘Evet’, Şiddete ve Teröre ‘Hayır’*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/demokratikleşmeye-ve-referanduma-evet-siddete-ve-terore-hayir> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- MEMUR-SEN (2013), “*MEMUR-SEN Sadece Bir Konfederasyon Değil, Demokrasiden ve Özgürlüklerden Yana Bir Sivil Toplum Kuruluşudur*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/MEMUR-SEN-sadece-bir-konfederasyon-degil-demokrasiden-ve-ozgurluklerden-yana-bir-sivil-toplum-kurulusudur-1> (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- MEMUR-SEN (2017), “*MEMUR-SEN 81 İlde “EVET” Tercihleriyle Alanlara İniyor*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/MEMUR-SEN-81-ilde-evet-tercihiyle-alanlara-iniyor> (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- MEMUR-SEN (2019), “*MEMUR-SEN Kadınlar Komisyonu’ndan İstanbul Sözleşmesi Çağrısı*”, **Memur-Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memursen.org.tr/MEMUR-SEN-kadınlar-komisyonundan-istanbul-sozlesmesi-cagrisi> (Erişim Tarihi: 07.02.2022).
- MEMURLAR.NET (2018), “*MEMUR-SEN'den 81 ilde, 'Andımız Kararı'na Tepki*”, **Memurlar.Net Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.memurlar.net/haber/783577/MEMUR-SEN-den-81-ilde-andimiz-karari-na-tepki.html> (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- MİLLİYET GAZETESİ (2013), “*Çözüm Sürecinin Sonunda Terör Daha Da Güçlenecek*”, **Milliyet Gazetesi** (E-Haber), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/cozum-surecinin-sonunda-teror-daha-da-guclenecek-1702213> (Erişim Tarihi: 11.10.2021).
- MOROĞLU, Nazan (2012), “*Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi*”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.99, ss.357-380.
- ÖZ, Üsâme (2010), “*Bir Siyasal Katılma Aracı Olarak Memur Sendikaları: Isparta Örnek Olayı*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZ ORMAN İŞ SENDİKASI (2010), “*Uslu: Temiz Bir Vicdanla ‘Evet’ Diyoruz*”, **Öz Orman-İş Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.ozorman-is.org.tr/tr/haber/105/uslu-temiz-bir-vicdanla-evet-diyoruz> (Erişim Tarihi: 11.10.2021).
- ÖZBUDUN, Ergun (1975), **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- SAYBAŞILI, Kemali (1995), **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- SENDİKACILIK ANSİKLOPEDİSİ (1996), **Türkiye’de Sendikacılık Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 1.
- SENDİKACILIK ANSİKLOPEDİSİ (1998), **Türkiye’de Sendikacılık Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 2.
- ŞAHİN, Kamil (2004), “*Baskı Grupları ve Bir Baskı Grubu Olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- ŞAHİN, Savaş Zafer (2013), “*Kentli ve Mekânsal Bir Protesto Hareketi: Taksim Gezi Parkı Olayları*”, **Yerel Politikalar Dergisi**, S.2013(Temmuz-Aralık), ss.75-83.

T24 (2012), “28 Şubat, ‘Silahsız Kuvvetler’ ve Sendikalar”, **T24 Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://t24.com.tr/yazarlar/aziz-celik/28-subat-silahsiz-kuvvetler-ve-sendikalar,4997> (Erişim Tarihi: 25.12.2021).

TAKSİM (2013), “*Taksim Dayanışması Bileşenleri*” , **Taksim Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.taksimdayanisma.org/bilesenler> (Erişim Tarihi: 11.12.2021).

TEK GIDA-İŞ (2009), “*Tekel İşçileri AKP’nin Kapısına Dayanacak*”, **Tek Gıda-İş Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.tekgida.org.tr/tekel-iscileri-akpnin-kapisina-dayanacak-7614/> (Erişim Tarihi: 30.11.2021).

TÜRK EĞİTİM-SEN (2013), “*Andımız Davası Danıştay Kararı*”, **Türk Eğitim Sen Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), [https://www.turkegitimsen.org.tr/userfiles/files/danistay_8daire_2018_2319_andimiz\(1\).pdf](https://www.turkegitimsen.org.tr/userfiles/files/danistay_8daire_2018_2319_andimiz(1).pdf) (Erişim Tarihi: 25.12.2021).

TÜRK-İŞ SENDİKASI (1995), **Belgelerle Türk İş Tarihi (2): 1963-1980 Türk-İş Olağan Genel Kurulu**, TÜRK-İŞ Sendikası Yayınları, Ankara.

VATAN GAZETESİ (2013), “*Akil İnsan'dan Öcalan Talebi*”, **Vatan Gazetesi** (E-Haber), <https://www.gazetevatan.com/gundem/akil-insandan-ocalan-talebi-548159> (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

YILDIRIM, Hıdır (2019), **Memur-Sen Tarihi (3 cilt)**, Memur-Sen Yayınları, Ankara.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS’ CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1** ve **Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1** ve **Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**